

Utilsiktet flytting fra fosterhjem

En litteratursammenstilling

Elisabeth Backe-Hansen, Øivin Christiansen & Toril Havik

NOTAT
NR 2/13

Utilsiktet flytting fra fosterhjem

En litteratursammenstilling

Elisabeth Backe-Hansen

Øivin Christiansen

Toril Havik

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Notat 2/2013

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Kunnskapsdepartementet (KD).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferds-samfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle forskning, forsøks- og utviklingsarbeid med særlig vekt på utsatte grupper og barnevernets temaer, målgrupper og organisering
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst,
velferd og aldring (NOVA) 2012
NOVA – Norwegian Social Research

ISBN (trykt utgave): 978-82-7894-458-5
ISBN (elektronisk utgave): 978-82-7894-459-2
ISSN 1890-6435 (trykt utg.)
ISSN 1893-9511 (online utg.)

Illustrasjonsfoto: Gustav Vigeland. Motiver i smijernsport © Vigeland museet/Bono 2012
Desktop: Torhild Sager
Trykk: Allkopi

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29 · Postboks 3223 Elisenberg · 0208 Oslo
Telefon: 22 54 12 00
Telefaks: 22 54 12 01
Nettadresse: <http://www.nova.no>

Forord

At barn og unge opplever ustabilitet i barnevernet i form av utilsiktede flyttinger fra fosterhjem, har vært og er en bekymring – særlig for dem det gjelder, men også for det praktiske og politiske barnevernet. Derfor har det også blitt gjennomført mye forskning rettet mot hvorfor slike flyttinger skjer, for å få kunnskap om hvordan de kan forebygges og unngås.

Notatet er en sammenstilling av norsk og internasjonal forskning om utilsiktede flyttinger fra fosterhjem, skrevet på oppdrag av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet som en del av det fireårige forskningsprogrammet «Fosterhjem for barns behov». Vi har i den anledning også oppdatert, supplert og revidert et notat som ble skrevet i 2009 av en av forfatterne, Elisabeth Backe-Hansen.

Vi vil takke Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet for midler til å gjennomføre prosjektet, og for nyttige kommentarer til teksten. Videre vil vi takke NOVAs bibliotek for god hjelp med litteratursøk i to omganger. Sist, men ikke minst, takker vi leseansvarlige på NOVA, forskningsleder Lars Kristofersen og medlem av redaksjonsutvalget Kirsten Danielsen for deres innspill i slutfasen.

Oslo/Bergen, februar 2013

Elisabeth Backe-Hansen

Øivin Christiansen

Toril Havik

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning	11
2 En definisjon av utilsiktet flytting	13
2.1 Det er forskjell på flyttinger og utilsiktede flyttinger	13
2.2 Nærmere om premissene for å karakterisere en flytting som utilsiktet.....	14
2.3 Konklusjon	16
3 Omfanget av utilsiktede flyttinger	18
3.1 Varierende tall for omfanget av utilsiktet flytting.....	18
3.2 Konsekvenser for norsk fosterhjemsarbeid	20
4 Hvorfor ender fosterhjems plasseringer med utilsiktet flytting?	21
4.1 Kjennetegn ved fosterbarna	21
4.2 Situasjonen i fosterhjemmet	26
4.3 Foreldrenes betydning	31
4.4 Forhold knyttet til saksbehandlingen og relasjonen til barneverntjenesten	33
4.5 Hva sier fosterbarn selv om årsakene til utilsiktet flytting?	34
5 Hvordan motvirke utilsiktet flytting?	36
5.1 Terapeutiske tilnæringsmåter med sikte på å redusere atferdsproblemer	36
5.2 Tiltak som ikke primært sikter mot å redusere atferdsproblemer.....	43
5.3 Avslutning.....	45
6 Stabilitet	46
6.1 Mål på stabilitet i fosterhjems plasseringer	46
7 Å fremme stabilitet	49
7.1 Et ressursorientert utgangspunkt	49
7.2 BEST – en intervensjon rettet mot å styrke følelsesmessig tilhørighet og trygghet ..	53
8 Forsknings- og utviklingsbehov framover	55
8.1 Vi trenger en omfattende, norsk sammenbruddstudie	55
8.2 Vi trenger mer forskning om forhold og prosesser som påvirker fosterforeldrene	55

8.3 Vi trenger forskningsbasert utvikling og implementering av tiltak for å motvirke utilsiktet flytting.....	56
8.4 Vi trenger forskning om barn og unges synspunkt, samt forskning som kan fremme deres medvirkning	57
8.5 Vi trenger en bredt anlagt studie av faktorer som fremmer stabilitet i fosterhjems plasseringer.....	57
8.6 Vi trenger forskning som utreder betydningen av aktuelle utviklingstrekk i fosterhjemsomsorgen	58
8.7 Vi trenger utvikling av en forskningsbasert metodikk for systematisk evaluering av fosterhjems plasseringer.....	58
9 Sammenstillingens metodiske grunnlag	59
10 Referanser	63

Sammendrag

Både i Norge og andre land er det en vedvarende bekymring for at en stor andel barn og unge under offentlig omsorg i stedet for stabilitet erfarer en omskiftelig tilværelse med flytting fra det ene omsorgstiltaket til det andre. Med andre ord en bekymring for at mangel på kontinuitet og stabilitet i hjemmet før plassering etterfølges av manglende kontinuitet og stabilitet innenfor barnevernets rammer. Problemet synes stadig å være like aktuelt, på tross av at økt stabilitet har vært en viktig målsetting for barnevernmyndighetene i flere tiår. Hensikten med dette notatet er å gi en oppdatert sammenstilling av litteratur om omfang og årsaker til disse flyttingene, og tiltak for å motvirke dem.

Det som kalles utilsiktede flyttinger, «brudd» eller «sprekk», skjer ofte brått og på måter som øker sannsynligheten for ytterligere traumatisering av de barna og ungdommene det gjelder. Dessuten har flere undersøkelser vist at én utilsiktet flytting ofte genererer flere flyttinger. For noen barn og unge blir resultatet en vedvarende omskiftelighet, som igjen fører til ytterligere redusert livskvalitet, forsterkede problemer og reduserte muligheter for å greie seg som voksen.

Foreliggende sammenstilling bygger på en gjennomgang av 58 studier fra Europa, USA og Australia, i hovedsak publisert mellom 1995 og 2012. Studiene har blitt identifisert gjennom søk i de vanligste databasene. I tillegg kommer litteratur som er funnet ved hjelp av snøballmetoden.

Omfang

Det finnes varierende anslag over forekomsten av utilsiktede flyttinger. Ett estimat er på mellom 20 og 50 prosent av samtlige plasseringer, sannsynligvis høyere for unge med atferdsvansker. Et fellestrekk er at flesteparten av disse flyttingene skjer relativt raskt, innen det første året eller det andre året. I løpet av 2011 ble i alt 774 nye barn og unge fosterhjemsplassert i Norge¹. Om mellom 20 og 50 prosent av disse plasseringene ender utilsiktet, innebærer dette at mellom 155 og 387 av barna og særlig ungdommene vil

¹ Se fotnote 4.

oppleve dette. Over år betyr det ganske mange individer, selv om det laveste estimatet skulle vise seg å stemme. Dessuten vil alltid en viss andel av innværende års fosterhjems plasseringer alltid være replasseringer som følge av tidligere, utilsiktede flyttinger, med derpå følgende risiko for nye brudd.

Årsaker til utilsiktede flyttinger

En fosterhjems plassering involverer fire hovedaktører: barnet eller ungdommen selv, foreldrene, fosterforeldrene og barneverntjenesten. Forskningen har i stor grad fokusert på *kjennetegn ved barna og ungdommene*, ikke minst fordi svært mange studier finner at særlig atferdsvansker innebærer en risiko for at fosterforeldre gir opp. Dermed er også ungdommer mer i risiko for utilsiktet flytting enn yngre barn, ettersom det er en sammenheng mellom alder og atferdsvansker. Derimot ser det ikke ut som om fosterbarnets kjønn eller etniske tilhørighet har spesiell betydning.

Forhold i fosterhjemmet kan også føre til utilsiktet flytting. Det foreligger mindre forskning om dette, men den som finnes, er ganske entydig. Fosterforeldre kan oppleve at de ikke møter gjensvar hos barnet, at det ikke skjer utvikling eller bedring av problemene, eller de kan bli utslitt på grunn av belastninger over tid. Et vanskelig forhold til barneverntjenesten eller barnets foreldre kan gi merbelastninger som igjen øker sannsynligheten for at plasseringen ender utilsiktet. I tillegg kan det skje endringer i fosterfamilien, som skilsmisse, sykdom eller dødsfall, som igjen øker stressbelastningen og gjør plasseringen mer utsatt. Samlet kan vi si at ulike stressbelastninger på fosterfamilien kan øke sannsynligheten for utilsiktet flytting.

Forhold ved foreldrene som kan føre til utilsiktet flytting, er også relativt lite utforsket. Her er det betydningen av samvær mellom foreldre og barn som har fått størst oppmerksomhet. Forskningsresultatene er flertydige. Per i dag er den mest fremtredende forståelsen at samvær vil fungere ulikt for ulike fosterbarn i ulike situasjoner, og være påvirket av deres relasjon til foreldrene og av konfliktnivået mellom foreldre og fosterforeldre.

Det foreligger få systematiske studier av betydningen av *forhold knyttet til saksbehandlingen og barneverntjenesten*. Barneverntjenestens rammebetingelser og ressurser gir føringer for hvordan fosterhjems plasseringene kan bli fulgt opp. Videre foreligger det lite kunnskap om samhandling og samarbeid mellom barneverntjenesten og fosterforeldrene. De to inngår i et

samarbeid som kan innebære store utfordringer, ikke minst fordi beslutningsmyndigheten er skjevfordelt.

Fosterbarna er de som berøres sterkest av at de må flytte utilsiktet fra fosterhjemmet. Det har imidlertid vært relativt lite vanlig å involvere barn og unge i forskningen om utilsiktede flyttinger fra fosterhjem. Dette er fortsatt en mangel ved forskningen, selv om det har kommet noen flere studier de senere årene. Spesielt mangler det studier med yngre barn.

Hvordan motvirke utilsiktet flytting?

Hvis den viktigste årsaken til utilsiktet flytting fra fosterhjem er problemer fosterbarna har, er det logisk å tenke seg at slike flyttinger kan motvirkes ved hjelp av gode intervensjoner rettet mot forhold ved barna. Slike finnes det flere av, særlig i forhold til atferdsvanskelig ungdom. Det finnes også enkelte program som er rettet mot eksempelvis tilknytningsforstyrrelser hos fosterbarna. Noen av disse beskrives i sammenstillingen.

Imidlertid dreier utilsiktete flyttinger seg om mer enn kjennetegn ved barna. Mange forfattere understreker at disse flyttingene er sluttpunktet i lange og kompliserte prosesser, der mange ulike forhold spiller inn. Vi etterlyser derfor forskning som involverer alle partene i en plassering samt konteksten den enkelte barneverntjenesten arbeider innenfor. I fortsettelsen etterlyser vi så utvikling av tiltak eller programmer som baserer seg på forskningsresultatene.

Behovet for stabilitet

En annen tilnæringsmåte til å motvirke utilsiktede flyttinger er tiltak for å fremme stabilitet i fosterhjems plasseringer. Her er en innfallsvinkel å identifisere faktorer som fremmer resiliens i familier. En annen innfallsvinkel er å identifisere gode intervensjoner som fremmer trygghet og tilhørighet mellom fosterbarn og fosterfamilie, som grunnlag for positiv utvikling. Slik vi ser det, vil slike tilnæringsmåter være verdifulle supplement til en tenkning som primært fokuserer på patologi og mangler.

Behov for mer forskning

På grunnlag av denne litteratursammenstillingen har vi identifisert sju ulike forskningsbehov. *For det første* er det behov for en omfattende, norsk studie

av utilsiktede flyttinger fra fosterhjem, der barns tilværelse under omsorg ses under ett. En slik studie har ikke vært gjennomført siden tidlig på 1980-tallet. *For det andre* trengs mer forskning om forhold og prosesser som påvirker norske fosterforeldre, og om hva de selv vektlegger. Her har vi en del kunnskap fra surveystudier som først ble gjennomført på midten av 1990-tallet, og så 10 år senere, men det er fortsatt viktig å hente inn oppdatert kunnskap som kan danne et grunnlag for videre tiltaksutvikling.

For det tredje trenger vi forskningsbasert utviklingsarbeid og implementering av tiltak, for å motvirke utilsiktet flytting, som både kommer i tillegg til og ses i sammenheng med eksisterende programmer som primært er rettet mot atferdsvanskelig ungdom. Slikt utviklingsarbeid kan med fordel inkorporere den pågående utviklingen av tiltak rettet mot å styrke fosterforeldres forutsetninger for å gi barn utviklingsstøtte, og for å være kompetente omsorgspersoner for barn som har vært utsatt for vold og overgrep.

For det fjerde trenger vi forskning om barn og unges synspunkter på alle sider ved det å være i fosterhjem, inklusive utilsiktede flyttinger. I tillegg til at studier rettet mot barn og unges synspunkt vil gi kunnskap som er viktig for å oppnå stabile plasseringer, kan de brukes i videreutviklingen av metoder som fremmer reell medvirkning

For det femte trenger vi en bredt anlagt studie av faktorer som fremmer stabile fosterhjems plasseringer samt tilstedeværelsen av slike faktorer ved ulike typer fosterhjem for ulike målgrupper. Betydningen av barneverntjenestens samhandling og oppfølging av fosterhjemmene med henblikk på stabilitet, er også viktig å undersøke.

For det sjette trenger vi forskning som utreder virkningene av aktuelle utviklingstrekk i fosterhjemsomsorgen, for eksempel den tilsiktede vridningen i retning av økt bruk av fosterhjem og mindre bruk av institusjon. En annen, kanskje mindre tilsiktet vridning, er en sterk økning i andelen fosterhjem med ulike typer forsterkninger. Et tredje utviklingstrekk er føringen for at særlig små barn skal plasseres direkte i fosterhjem, uten mellomplassering i beredskapshjem. Vi har lite forskningsbasert kunnskap både hva gjelder intenderte gevinster og ikke-intenderte omkostninger knyttet til disse endringene.

Avslutningsvis trenger vi utvikling av en forskningsbasert metodikk for systematisk evaluering av fosterhjems plasseringer, som kan anvendes nasjonalt. Det er viktig at slik metodikk er systematisk, relevant og tilstrekkelig grundig.

1 Innledning

Både i Norge og internasjonalt har det vært en vedvarende bekymring for at en stor andel barn og unge under offentlig omsorg i stedet for stabilitet, erfarer en omskiftelig tilværelse med flytting fra det ene omsorgstiltaket til det andre. Med andre ord; en bekymring for at mangel på kontinuitet og stabilitet i hjemmet før plassering etterfølges av manglende kontinuitet og stabilitet innenfor barnevernets rammer. Til tross for at økt stabilitet har vært et prioritert mål for barnevernsmyndighetene i flere tiår, synes problemet stadig å være like aktuelt.

Det som omtales som utilsiktede flyttinger, som «brudd» eller «sprekk», skjer ofte brått og på måter som øker sannsynligheten for ytterligere traumatisering av de barna og ungdommene dette gjelder. Flere undersøkelser har vist at en utilsiktet flytting ofte genererer nye flyttinger. For noen blir resultatet en vedvarende omskiftelighet som i den engelskspråklige litteraturen omtales som «foster care drift», som igjen fører til ytterligere redusert livskvalitet, forsterkede problemer og reduserte muligheter for å greie seg som voksen.

At et fosterhjemforhold avsluttes på bakgrunn av uløste problemer, kan også ha konsekvenser for fosterforeldre. De kan oppleve bruddet som et personlig nederlag og som en grunn til ikke å påta seg denne oppgaven på nytt. Dette er bekymringsfullt i lys av at rekruttering, opplæring og veiledning av fosterforeldre er ressurskrevende for barnevernet, samtidig som det stadig er et stort behov for nye fosterforeldre.

To utviklingstrekk i norsk fosterhjemarbeid gjør det enda mer nødvendig med kunnskap om hvorfor utilsiktede flyttinger skjer og om hva som kan gjøres for å unngå dem. *For det første* har det i årene etter at forvaltningsreformen i barnevernet trådte i kraft i 2004 (Backe-Hansen, Bakketeig, Gautun & Grønningsæter, 2011:101-124) skjedd en fagpolitisk styring mot økt andel fosterhjemsplasseringer og minsket bruk av institusjonsplassering. Dette medfører et behov for å rekruttere stadig flere nye fosterhjem. *For det andre*, og som en konsekvens av det første, har dreiningen bort fra bruk av

institusjon sannsynligvis ført til at flere barn og unge med store problemer blir fosterhjemsplassert. Dette innebærer større krav og forventninger til fosterforeldres omsorgskapasitet, og også økt risiko for utilsiktede flyttinger.

Ulike studier har gitt ulike anslag når det gjelder hvor stor andel av fosterhjemsplasserte barn som erfarer utilsiktet flytting (se kapitel 3), men samlet indikerer litteraturen at mellom 20 og 50 prosent av alle fosterhjemsplasseringer ender med utilsiktet flytting. Andelen er ofte enda høyere for de som plasseres som ungdom (Egelund, 2006; Oosterman et al. 2007).

Hvor stort omfanget av utilsiktede flyttinger blir anslått å være, påvirkes sterkt av hvordan utilsiktet flytting defineres. I neste kapittel presenterer vi definisjonen vi har utviklet i «Fosterhjem for barns behov». I kapitel tre ser vi nærmere på forekomster av utilsiktede flyttinger slik det fremkommer i forskningen, før vi i kapitel fire oppsummerer kunnskapen om årsaker til slike flyttinger. I kapitel fem presenteres program og intervensjoner rettet mot å motvirke utilsiktede flyttinger, mens kapitel seks og sju omhandler stabilitet og hvordan stabilitet i fosterhjemsplasseringer kan fremmes. I kapitel åtte peker vi på framtidig behov for forsknings- og utviklingsarbeid som springer ut av forskningsgjennomgangen, og i kapittel ni gjennomgår vi det metodiske grunnlaget for denne litteratursammenstillingen.

Deler av sammenstillingen, i særlig grad kapitel fire og fem, er reviderte og oppdaterte versjoner av kapitel fire, fem og seks i kunnskapsoversikten om utilsiktet flytting som Elisabeth Backe-Hansen skrev i 2009, på oppdrag av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Oppdateringen består i at forskning fram til og med 2012 er inkludert.

2 En definisjon av utilsiktet flytting

Vi har valgt å definere en utilsiktet flytting fra barneverntjenestens ståsted:

En utilsiktet flytting innebærer at flyttingen fra fosterhjemmet skjer tidligere enn planlagt og på grunn av vansker som har oppstått.

Vi vil her redegjøre for dette valget.

2.1 Det er forskjell på flyttinger og utilsiktete flyttinger

Når det i litteraturen eksisterer store variasjoner i anslagene over utilsiktede flyttinger, beror det blant annet av at det ikke gjøres klart hva som skal telle som flyttinger, og at det ofte opereres med ulike og/eller uklare definisjoner på hva som er en utilsiktet i motsetning til en tilsiktet flytting.

I den prospektive og longitudinelle studien «Barn som blir plassert utenfor hjemmet – risiko og utvikling»² – i fortsettelsen benevnt som «Plasseringsprosjektet» – hadde man en empirisk tilnærming til forståelsen av utilsiktede flyttinger. Studien fulgte plasseringsløpene for 109 barn fra de ble plassert i en alder fra 6 til 12 år, og i de påfølgende 7–8 årene. I analysene av materialet fra studien ble det først foretatt en avgrensning når det gjelder hva som skal betegnes som en *flytting* (Christiansen, Havik & Anderssen, 2010), der en *flytting* ble definert som *flyttinger mellom ulike omsorgstiltak i regi av barnevernet*. Av dette følger at:

- Flyttingen hjemmefra ble *ikke* regnet som en flytting
- Flytting hjem igjen ble bare regnet som en flytting hvis den ble etterfulgt av en ny plassering i et barnevernstiltak
- Flytting til egen bolig ble ikke regnet som en flytting hvis den *ikke* ble etterfulgt av en ny plassering i et barnevernstiltak

² Prosjektet ble gjennomført i et samarbeid mellom Barnevernets Utviklingssenter på Vestlandet, nå Regionalt kompetansesenter for barn og unge – Vest, RKBU Vest og NOVA, fra 1998 og framover.

Mange flyttinger mellom omsorgstiltak er planlagte. I «Plasseringsprosjektet» var halvparten av flyttingene planlagte; i det de var flyttinger fra midlertidige plasseringssteder. De midlertidige plasseringsstedene var nesten alltid institusjon eller beredskapshjem, hvor barna var plassert etter å ha blitt flyttet hjemmefra akutt. Vi vet at et flertall av plasseringene utenfor hjemmet fortsatt skjer akutt. Dette innebærer at det er vesentlig å registrere og konkretisere hver enkelt flytting et barn eller en ungdom opplever.

Selv om enhver flytting innebærer et oppbrudd for barnet eller ungdommen, er det grunn til å anta at flytting fra en omsorgssituasjon som er planlagt midlertidig, er en mindre belastning enn oppbrudd fra et hjem som var ment å skulle gi langsiktig omsorg og nære relasjoner (Christiansen et al., 2010; Havik & Christiansen, 2009). Det er den siste typen flyttinger som utgjør hovedandelen av de utilsiktede flyttingene. Når en fosterhjems-plassering avsluttes uplanlagt, resulterer det dessuten ofte i to flyttinger, først til et midlertidig oppholdssted før man så finner en ny og etter planen mer permanent omsorgsbaser.

Statistisk sentralbyrås barnevernsstatistikk rapporterer hvor mange flyttinger barn i barnevernet har opplevd. I løpet av 2011 var tallet 2617 flyttinger³. Disse tallene inkluderer både flyttinger hjemmefra og flyttinger fra og mellom ulike barnevernstiltak, og gir derfor ikke noe reelt anslag over antallet utilsiktede flyttinger. Statistikken indikerer imidlertid at flytting mellom ulike hjem og omsorgsbaser er erfaringer som mange barn i barnevernet deler, og at ivaretagelse av barnas og ungdommenes behov før, under og etter flytting er en betydningsfull oppgave for ansatte i barnevernet.

2.2 Nærmere om premissene for å karakterisere en flytting som utilsiktet

Vi har valgt å definere en utilsiktet flytting som en flytting fra fosterhjemmet som skjer tidligere enn planlagt, og på grunn av vansker som har oppstått. En slik definisjon forutsetter for det første at det er klart *hva som er tilsiktet eller planlagt*.

³ Se http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/Default_FR.asp?PXSid=0&nvl=true&PLanguage=0&tilside=selecttable/hovedtabellHjem.asp&KortnavnWeb=barneverng. I følge SSB skjer det sannsynligvis noe underrapportering.

- Er det vurdert og formulert hva som er planlagt varighet av en plassering?
- Er planlagt varighet nedfelt i omsorgsplanen, og sier planen hva fosterhjemmet og fosterfamilien skal tilby/representere for barnet?

Vekten på å klargjøre planlagt varighet understreker betydningen av å tenke langsiktig. Det er klart at det er knyttet usikkerhet til planer som har en lang tidshorison. En kan for eksempel stille spørsmålstegn ved om en plan som ble formulert når et fosterbarn var fem år gammelt, kan forutsi hva som er hans eller hennes beste i 16-årsalderen. På den andre siden kan vi si at jo tidligere det skjer en avklaring av hvor langsiktig tidsperspektiv en fosterhjems plassering skal ha, jo mer reduseres usikkerheten om framtiden. For alle parter er det viktig å ha et mål og et tidsperspektiv å forholde seg til.

For det andre forutsetter definisjonen at en kjenner til hva som har *forårsaket flyttingen*, dvs. hvilke vansker som har oppstått. Denne presiseringen er viktig fordi den tar høyde for at det skjer flyttinger som riktignok ikke var tilsiktet fra starten av, men som likevel ikke skyldes vansker ved plasseringen. Snarere har det i plasseringens løp dukket opp en alternativ omsorgssituasjon som vil fungere enda bedre for barnet eller ungdommen. Et eksempel kan være flytting fra et nøytralt fosterhjem til slekt, som skjer fordi medlemmer av slekten nå har kommet på banen og barnet eller ungdommen ønsker å flytte til dem. Et annet eksempel kan være flytting fra eget fosterhjem til søskens fosterhjem ut fra et ønske om å samle søsken eller et ønske fra søsken om å bo sammen. Et tredje eksempel kan være flytting til et annet fosterhjem eller et annet omsorgsarrangement i forbindelse med skolegang, typisk hvis det er snakk om et videregående skoletilbud som ikke finnes der fosterhjemmet er.

Vi vil understreke at vår definisjon av utilsiktet flytting tar utgangspunkt i barneverntjenestens posisjon – med andre ord at vi har valgt et *systemperspektiv*. En flytting som må anses som utilsiktet fra barneverntjenestens perspektiv, kan være tilsiktet fra barnets eller foreldrenes perspektiv. Men skal barneverntjenesten kunne kategorisere en flytting som utilsiktet, er det vanskelig å ha annet enn tjenestens omsorgsplan som utgangspunkt.

Vår definisjon av utilsiktet flytting er i sterkt samsvar med den definisjonen som ble utarbeidet i Sverige av Vinnerljung og medarbeider (Vinnerljung, Sallnäs og Westermark, 2001). Definisjonen de ga bygger på den første store svenske studien av det de kalte sammenbrudd i tenåringsplasseringer. Studien fulgte opp 776 ungdommer som ble plassert i 1991. Forskerne valgte betegnelsen «sammanbrott», blant annet med henvisning til at store internasjonale studier ofte bruker betegnelsen «disruption» som betyr omtrent det samme. Både i svensk og norsk dagligtale brukes også betegnelsen «sprekk». Med sammenbrudd av en plassering mener forfatterne «...noe inntreffer som gjør at den omsorgen barneverntjenesten har tatt en beslutning om ikke lenger kan fortsette slik man hadde tenkt det» (Vinnerljung et al., op. cit.:64, vår oversettelse). I tillegg legger de til at plasseringen avsluttes plutselig (op. cit.: 67). I en nyere dansk rapport brukes betegnelsen sammenbrudd når «døgnplasseringen av en ungdom avsluttes uten at det er planlagt enten på initiativ av ungdommen selv, foreldrene, anbringelsesstedet eller forvaltningen» (Egelund og Vitus, 2007:16, vår oversettelse). Noen forfattere tar i tillegg med at flyttingen er negativ eller «unfavorable» (for eksempel Chamberlain et al., 2006:414; Strijker & Zandberg, 2005:77).

2.3 Konklusjon

En forutsetning for å kunne identifisere utilsiktete flyttinger er å ha kjennskap både til formålet med og tidsplanen for fosterhjems plasseringene, og til hvorfor en flytting skjer. En utilsiktet flytting kan skje plutselig og uforutsett, men det skjer slett ikke alltid. Derfor er det at en flytting skjer brått ikke i seg selv en tilstrekkelig betingelse for å definere flyttingen som utilsiktet. Oftest vil den flyttingen som framtrer som utilsiktet, være slutt punktet på en kompleks prosess som har vart over tid, og har i den forstand mange likhetspunkter med flyttinger av barn fra foreldrene. En utilsiktet flytting er resultatet av et samspill mellom flere faktorer (Oosterman et al., 2007; Backe-Hansen, 2009; Christiansen et al., 2010).

En utilsiktet flytting vil oftest – men ikke nødvendigvis – ha negative konsekvenser for barnet. Flytting fra en plassering som ikke har maktet å ivareta barnets utviklingsbehov, kan for eksempel gi barnet nye muligheter til

vekst og trivsel. Det er også slik at barn og unge kan ha hatt viktig positivt utbytte av en fosterhjems plassering, selv om flyttingen derfra skjer utilsiktet og innebærer belastninger. Barnet kan gjennom fosterhjemsoppholdet ha fått betydningsfull støtte på områder som er viktig for barnet på sikt. Videre er ikke en utilsiktet flytting ensbetydende med at all kontakt mellom barn og fosterfamilien opphører. «Plasseringsprosjektet» fant at de fleste barna som flyttet utilsiktet, opprettholdt en slags relasjon til fosterhjemmet de flyttet utilsiktet fra (Christiansen et al., 2010).

3 Omfanget av utilsiktede flyttinger

Det finnes mange internasjonale studier av omfanget av utilsiktede flyttinger. I vurderingen av resultatene de finner er det viktig å ha i mente at lovgivningen varierer fra land til land, for eksempel gir lovgivningen ulike muligheter for å skape en rimelig stabil ramme rundt et fosterhjem. Likeledes varierer det hvordan det offentlige, eller eventuelt private organisasjoner, tilrettelegger oppfølging og veiledning og også økonomisk og annen kompensasjon til fosterhjemmene. Så selv om vi kan lære mye fra internasjonal forskning, må vi sammenlikne resultatene fra de ulike forskningsprosjektene kritisk mot hverandre, og i særskilt grad mot norske eller nordiske forhold.

Vi må også ha i mente at forskningsstudien design har betydning for hvilket omfang av utilsiktede flyttinger studien finner. Ulike studier har benyttet ulike definisjoner av utilsiktet flytting, og de har fulgt plasseringene over ulik tid.

3.1 Varierende tall for omfanget av utilsiktet flytting

Strijker og Zandberg (2001) tok for eksempel utgangspunkt i data fra litteratur publisert 1982–2000, og konkluderte med en «sprekkprosent» på 31 for langtidsplasseringer i Nederland. Dette tilsvarer den andelen Backe-Hansen (1982) fant i sin gjennomgang av 136 utilsiktede flyttinger fra fosterhjem et bestemt år i Oslo. I Danmark fant Egelund og Vitus (2007) at 26 prosent av et utvalg på 223 tenåringer plassert et bestemt år, hadde flyttet utilsiktet etter mellom tre og femten måneder, mens 15 prosent hadde hatt planlagte skifter i plasseringssted. Imidlertid er tallene langt høyere for fosterhjemsplassert ungdom med alvorlige atferdsvansker og emosjonelle vansker, og særlig hvis ungdommene har flere slike vansker på en gang. Her viser Westermarck, Hansson og Vinnerljung (2008) til særlig amerikanske studier, som har funnet at fra nærmere 60 til 80 prosent endte med utilsiktet flytting. Som Westermarck et al. (2008:4) bemerker, er det å fosterhjemsplassere en ungdom med antisosiale vansker et risikabelt foretakende.

Ettersom utilsiktede flyttinger fra fosterhjem skjer på ulike tidspunkter etter en plassering, er det vanlig å kombinere analyser av andelen slike

flyttinger med analyser av hvor lenge plasseringen har vart før flyttingen skjer. Triseliotis (2002) anslo andelen til å være mellom 20 og 50 prosent, i løpet av de første to til fem årene. Strijker og Zandberg (2005) gjennomførte slike analyser av et nederlandsk utvalg fosterbarn plassert i 1996–1997. Etter fem år var 55 prosent av de opprinnelige 136 barna fortsatt i fosterhjemmet, mens 45 prosent hadde flyttet utilsiktet. Dette er en høyere andel enn de samme forfatterne fant i sine tidligere analyser. Forfatterne fant at risikoen for utilsiktet flytting var størst i løpet av de første to årene, hvor vel tre fjerdedeler av de utilsiktede flyttingene skjedde. Disse resultatene stemmer godt overens med resultater fra annen internasjonal forskning. I Norge viste Backe-Hansens (1982) studie at 80 prosent av de utilsiktede flyttingene skjedde i løpet av de første to årene etter plassering.

Den eneste norske studien som har studert utilsiktede flyttinger de senere årene, fulgte 70 barn fra de flyttet hjemmefra og over en periode på 7 til 8 år og fant at 39 prosent opplevde en eller flere utilsiktede flyttinger i dette tidsrommet (Christiansen, Havik & Anderssen, 2010). Andelen er innenfor spennet Triseliotis (2002) anslo, men nærmere den øvre enn den nedre enden. De utilsiktede flyttingene skjedde gjennomsnittlig etter ca. to års plassering. I tillegg kommer at flyttingene ikke var likt fordelt blant fosterbarna. For eksempel fant både Christiansen, Havik og Anderssen (2010) i den norske studien, og Rosenthal og Villegas (2011) i en amerikansk studie, at størstedelen av deres utvalg flyttet relativt få ganger, mens et mindretall flyttet mange ganger.

Det er vanskelig å beregne andelen utilsiktede flyttinger eksakt, fordi det krever oppfølging helt til barna og ungdommene blir så gamle at de skrives ut av barnevernet. Men siden vi vet at risikoen er størst de første årene etter plassering og deretter flater ut, kan vi imidlertid regne med at anslagene – som dog varierer ganske mye – er relativt dekkende. Og selv om andelen utilsiktede flyttinger ligger nærmere det mest konservative anslaget på en femtedel enn det andre ytterpunktet på en halvdel, er det mange barn og unge som berøres.

3.2 Konsekvenser for norsk fosterhjemsarbeid

I løpet av 2011 ble 774 nye⁴ barn og unge fosterhjemsplassert i Norge. Med utgangspunkt i Triseliotis (2002) sitt anslag om at 20–50 prosent vil ende med utilsiktet flytting, innebærer dette at mellom 155 og 387 vil erfare utilsiktet flytting, primært i løpet av de første par årene etter plassering. Dette betyr at en viss andel av inneværende års fosterhjemsplasseringer alltid vil være *re*plasseringer som følge av at det forrige fosterhjemmet ble avsluttet utilsiktet. Ettersom vi vet at faren for nye, utilsiktede flyttinger øker jo flere ganger barn og unge allerede har flyttet, vil følgelig en viss andel av årets nyplasseringer alltid være i spesiell risiko for sammenbrudd.

Uansett om vi befinner oss i øvre eller nedre del av anslaget på utilsiktete flyttinger, er det all grunn til å ta problemet alvorlig. Det er behov for en oppdatert og representativ, norsk studie av utilsiktet flytting fra fosterhjem. Videre trengs det en beredskap i barnevernet på både statlig og kommunalt nivå slik at det finnes tilgjengelige ressurser til å håndtere det som dessverre ser ut til å være uunngåelige situasjoner på en faglig best mulig måte.

⁴ Kilde: SSBs statistikkbank. ”Ny” betyr i denne sammenheng at barnet eller ungdommen ikke var registrert med tiltak foregående år, men godt kan ha vært registrert tidligere.

4 Hvorfor ender fosterhjems plasseringer med utilsiktet flytting?

I dette kapitlet skal vi presentere forskning som har rettet seg mot å få frem kunnskap om forhold som øker risiko for utilsiktet flytting. På tross av at fosterhjems plasseringer skjer i et mangefasettert felt preget av samspill mellom mange aktører (Egelund, 2006), er mesteparten av forskningen om utilsiktede flyttinger fra fosterhjem konsentrert om den som flytter, nemlig fosterbarnet (Egelund og Vitus, 2007). Denne delen av sammenstillingen innledes derfor med forskningsbasert kunnskap om kjennetegn ved fosterbarna, og fortsettes med forskningsbasert kunnskap vedrørende kjennetegn ved fosterforeldrene og fosterhjemmene, vedrørende slekts plasseringer, barnas foreldre og saksbehandlingen. Vi avslutter kapitlet med å presentere forskning om hva barna selv sier om årsakene til utilsiktet flytting.

4.1 Kjennetegn ved fosterbarna

Den grundigste analysen av kjennetegn ved fosterbarna er så langt gjennomført av Oosterman et al. (2007), i form av såkalte metaanalyser av 26 studier. Studiene var fra Australia, England, Finland, Irland og USA, og omfattet i alt 20.650 fosterbarn. Hensikten med analysene var å bedømme den gjennomsnittlige, statistiske betydningen (effektstørrelsen) av faktorer som hadde blitt undersøkt i flere studier. For eksempel var barnas alder ved plassering inkludert i 15 av de 26 studiene, at barna hadde atferdsproblemer var inkludert i 13 studier, og at barna hadde vært plassert tidligere i seks studier. En viktig konklusjon forfatterne trekker, er at det er vanskelig å finne ett enkelt kjennetegn som i seg selv forklarer en stor del av årsaken til at fosterhjems plasseringer ender utilsiktet. Snarere vil det være mange ting som påvirker hverandre gjensidig, slik at effekten av ett kjennetegn påvirker effekten av et annet. Ett slikt eksempel er forholdet mellom alder ved plassering og at barnet eller ungdommen har atferdsvansker.

4.1.1 Barnets alder ved plassering

Forskningen om utilsiktet flytting fra fosterhjem har i flere tiår vist at risikoen for utilsiktet flytting øker jo eldre barnet er ved plassering (se for eksempel Parker, 1966; Trasler, 1960). I Oosterman et al. (2007) sin metaanalyse ble sammenhengen mellom alder og utilsiktet flytting studert i 15 av de 26 studiene, I alt inngikk 13.564 individer i de 15 studiene. De fant at effekten av alder varierte fra ingen sammenheng (for eksempel Fernandez, 1999; Palmer, 1996) til en svært sterk sammenheng på $r=.89^5$ (Kalland & Sinkkonen, 2001). Når de forskjellige studiene ble analysert i fellesskap, ble den kombinerte effekten $r=.12$. Dette er en statistisk signifikant, men lav effekt, noe som reflekterer heterogeniteten i resultatene fra de ulike studiene. Når en i studiene har forsøkt å klargjøre hvilke andre forhold som virker sammen med alder⁶, har virkningen av alder ved plassering alene blitt redusert. Oosterman et al. (op. cit.) konkluderer med at alder ved plassering har betydning, men at den er relativt liten, og at den avtar ytterligere når andre faktorer trekkes inn i analysen.

4.1.2 Forekomsten av atferdsvansker

Det har vært vanlig å anta at atferdsvansker hos fosterbarna øker risikoen for utilsiktet flytting. I alt 13 av de 26 studiene i Oosterman et als (2007) metastudie undersøkte dette spørsmålet nærmere. I alt inngikk 7.163 individer i de 13 studiene. Her varierte effektstørrelsene i de enkelte studiene fra $r=.04$ (Cooper et al., 1987) til $r=.51$ (James, 2004). Når studiene ble sett i sammenheng, fant Oosterman et al. (op. cit.) en kombinert effektstørrelse på $r=.24$. Dette er en signifikant om enn fortsatt en relativt liten effekt, selv om den er større enn den forfatterne fant for alder ved plassering. Forfatterne konkluderer da også med at atferdsproblemer ser ut til å være en rimelig robust prediktor for utilsiktet flytting fra fosterhjem, særlig når andre faktorer ble kontrollert for i multivariate analyser. Imidlertid var det også her en viss heterogenitet i resultatene, som delvis kan forklares av at barnas alder ved plassering varierte i de ulike studiene.

⁵ Pearson's korrelasjonskoeffisient.

⁶ Ved hjelp av multivariate analyser der effekten av for eksempel atferdsvansker, etnisk tilhørighet og antall tidligere plasseringer er blitt kontrollert for.

Sannsynligvis har det også betydning hvordan den antisosiale atferden arter seg. Farmer et al. (2005) fant at aggressiv og voldelig atferd fra ungdommens side øker risikoen for utilsiktet flytting, mens Gilbertson og Barber (2003) fant sterkt økt risiko hvis det forekom trusler mot familiens sikkerhet, og særlig når truslene var rettet mot fosterforeldrenes egne barn.

To studier, som ikke er med i Oosterman et al. sin metastudie, kan bidra til ytterligere å belyse betydningen av atferdsproblemer for utilsiktet flytting fra fosterhjem. Chamberlain et al. (2006) intervjuet fosterforeldrene til 246 barn mellom fem og tolv år med sikte på å identifisere forekomsten av problematferd. Fosterforeldrene var enten vanlige fosterforeldre eller slektsfosterforeldre. Achenbachs Child Behavior Checklist for foreldre ble brukt⁷. Forekomsten av atferdsproblemer vurdert fra fosterforeldrenes side ble brukt til å forutsi utilsiktet flytting innen de neste 12 månedene. Forfatterne kontrollerte for barnets alder, kjønn, etniske tilhørighet, antall andre barn i hjemmet, fosterforeldrenes etniske tilhørighet og om fosterforeldrene var i slekt med barnet eller ikke. Barna var enten plassert for første gang, eller de hadde opplevd flere tidligere plasseringer.

Gjennomsnittlig antall problemsituasjoner per dag som ble rapportert av fosterforeldrene, var 5.77 for vanlige fosterhjem og 4.06 for slektsfosterhjem. Det viste seg så, for begge typer fosterhjem, at fosterforeldrene greide å håndtere opp til seks situasjoner per dag med en relativt lav risiko for utilsiktet flytting (8,2 %) i løpet av observasjonstiden på 12 måneder. Hvis det var flere situasjoner enn dette, økte sannsynligheten for utilsiktet flytting raskt; Chamberlain et al. (op.cit.) antyder at økningen var på 25 prosent for hver ny daglig problemsituasjon over terskelen på seks. Sannsynligheten ble enda større hvis det var mange barn i fosterhjemmet. Fosterforeldrenes toleranse var høyere for problematferd når barna var i førskolealder enn når de nærmet seg tenårene. Barnas kjønn, etniske tilhørighet, alder ved plassering eller fosterforeldrenes etniske tilhørighet, hadde ingen selvstendig betydning for å predikere utilsiktet flytting.

⁷ Child Behavior Checklist (CBCL) er et av de hyppigst brukte diagnostiske instrumentene for barn og unge, og har skalaer for foreldre, lærere og ungdom.

Mens Chamberlain et al. (op.cit.) studerte barn mellom fem og tolv år, tok Leathers (2006) utgangspunkt i ungdommer som var mellom 12 og 13 år og hadde vært minimum ett år i vanlig fosterhjem. I alt 179 tilfeldig valgte fosterbarn inngikk i studien, og de ble fulgt prospektivt fem år etter den første kartleggingen. En av begrunnelsene for å velge fosterbarn i tenårene var at risikoen for utilsiktet flytting er høyest da (Sallnäs, Vinnerljung & Westermark, 2004; Smith et al., 2001). Barnas fosterforeldre og saksbehandlere ble intervjuet per telefon. Intervjuene inkluderte standardiserte mål på eksternaliserende atferdsproblemer og flere andre faktorer som tidligere har vist seg å ha en sammenheng med utilsiktet flytting.

I løpet av de fem årene oppfølgingen varte, opplevde vel halvparten av ungdommene utilsiktet flytting fra det fosterhjemmet de var i da undersøkelsen startet. Fosterforeldrene vurderte at 31 prosent av ungdommene hadde alvorlige atferdsproblemer, og at nesten like mange hadde moderate atferdsproblemer. Fosterforeldrene rapporterte signifikant flere atferdsproblemer enn saksbehandlerne, og samsvaret mellom de to informantgruppene var moderat.

Leathers (op. cit.) antok at eksternaliserende problematferd ville henge sammen med senere utilsiktet flytting, og at fosterforeldrenes vurdering av atferdsproblemer ville predikere utilsiktet flytting sterkere enn saksbehandlerne. Imidlertid viste det seg at saksbehandlerne vurderinger predikerte bedre enn fosterforeldrenes, og at en økning på ett standardavvik i saksbehandlerne vurdering av atferdsproblemer økte oddsen for senere utilsiktet flytting med 46 prosent. Dette ser forfatteren i sammenheng med at saksbehandlere kanskje i større grad enn fosterforeldre merker seg problematferd de vet kan føre til utilsiktet flytting. Det kan også tenkes at fosterforeldre med lavere toleranse for atferdsproblemer i større grad melder fra til saksbehandler for å få hjelp, eller for å forberede en oppfordring om å flytte ungdommen.

Leathers hadde en hypotese om at integrasjon i fosterhjemmet, definert som at fosterbarnet utviklet en relasjon til fosterfamilien og ble en del av den, vil moderere effekten av atferdsproblemer. Hun fant klar støtte for denne hypotesen sett i forhold til saksbehandlerne vurdering av ungdommenes problembelastning. For hver gang integrasjonen i fosterhjemmet økte med en enhet slik dette var målt, sank oddsen for utilsiktet flytting med 56 prosent.

Med andre ord vil det at fosterbarnet er integrert i fosterfamilien fungere som en buffer og gi fosterforeldrene et bedre grunnlag for å leve med ungdommens atferdsproblemer.

De to studiene vi har beskrevet her, eksemplifiserer på hver sin måte at forekomsten av atferdsvansker, i hvert fall over et visst nivå, øker risikoen for utilsiktet flytting fra fosterhjem. Samtidig viser studiene at effekten av atferdsvansker må ses i sammenheng med andre forhold, som alder i den første studien og integrasjon i fosterfamilien i den andre studien. Imidlertid er det grunn til å konkludere, med Triseliotis (1989), at risikoen for utilsiktet flytting øker når høyere alder og atferdsvansker forekommer sammen (se også Barber et al., 2001). Det er viktig å kunne tilby disse barna fosterhjem som har spesialkompetanse for å håndtere atferdsvansker. Senere i denne sammenstillingen beskriver vi ett slikt program nærmere; Multidimensional Treatment Foster Care (MTFC).

Når en rekke studier fastslår en sammenheng mellom atferdsvansker hos fosterbarnet og utilsiktet flytting fra fosterhjem, er det lett å tenke seg en årsakskjede der atferdsvansker fører til brudd. Men årsakskjeden kan også være at brudd fører til atferdsvansker. Newton, Litrownik og Landsverk (2000) fant at barn som kom i fosterhjem uten å ha vist atferdsvansker, er i stor risiko for å utvikle slike vansker hvis de må flytte utilsiktet – en risiko som øker jo flere slike flyttinger barna opplever. Med andre ord kan atferdsvansker være både en *årsak til* og en *virkning av* utilsiktet flytting.

Som Egelund (2006) påpeker, har forskningen i langt mindre grad vært opptatt av barns emosjonelle problemer som mulig årsak til utilsiktet flytting. Men selv om det så langt foreligger få studier av mulige sammenhenger mellom emosjonelle problemer og utilsiktet flytting, påpeker de studiene som finnes ganske entydig at slike sammenhenger er til stede.

4.1.3 Andre kjennetegn ved fosterbarna?

I følge Egelund og Vitus (2007) tyder de fleste undersøkelser på at kjønn *ikke* er en risikofaktor for utilsiktet flytting, selv om noen få studier viser at jenter tidlig i tenårene er i høyere risiko enn gutter. Det samme fant Havik (2007) i sin spørreskjemaundersøkelse til fosterforeldre. Det er heller ikke vanlig å finne at etnisk tilhørighet har sammenheng med utilsiktet flytting (Egelund, 2006).

4.2 Situasjonen i fosterhjemmet

Backe-Hansen (1982) fant at det svært ofte var forhold i fosterhjemmet som førte til at en plassering endte med utilsiktet flytting. Fosterforeldrene kunne oppleve at det ikke skjedde noen utvikling i forholdet til barnet eller noen forbedring av barnets problemer, de kunne oppleve at situasjonen ble for vanskelig for egne barn, eller de gikk rett og slett lei som resultat av samlede belastninger over tid. De samme temaene ser ut til å være like relevante i dag.

4.2.1 Hva får fosterforeldre til å vurdere å si opp avtalen?

Havik (2007) gjennomførte en kartleggingsstudie der i alt 867 fosterforeldre blant annet svarte på spørsmål om de hadde vurdert å si opp avtalen, og i tilfelle hvorfor. Undersøkelsen var langt på vei en replikasjon av en tilsvarende undersøkelse fra midten av 1990-tallet. Det viste seg at to tredjedeler av fosterforeldrene som deltok, aldri hadde vurdert å si opp avtalen, mens nærmere en fjerdedel hadde vurdert å gjøre det en og annen gang. Sju prosent hadde vurdert det alvorlig tidligere, mens tre prosent enten vurderte det alvorlig akkurat da undersøkelsen ble gjennomført, eller de var i ferd med å si opp. Omtrent de samme fordelingene ble funnet også i den tidligere undersøkelsen. Havik (op cit.) understreker at fosterforeldre som hadde sagt opp sin avtale, ikke var med i undersøkelsen.

Fosterforeldrene som hadde vurdert å si opp avtalen, ble spurt om i hvilken grad åtte angitte forhold hadde hatt betydning. Mellom 250 og 269 fosterforeldre svarte. Forhold ved barnet var den klart viktigste faktoren, i det om lag sju av ti oppga dette som meget viktig eller viktig. Deretter kom hensynet til egne barn, forholdet til barnevernet, stadig sak for fylkesnemnd eller domstol, forhold ved samvær, ved barnets foreldre, endringer i fosterfamilien og forholdet til slekt og/eller naboer (Havik, op. cit.: 143).

En amerikansk studie (Brown og Bednar, 2006) hadde samme utgangspunkt som Havik. Hensikten med deres studie var å beskrive antatte årsaker til utilsiktet flytting fra fosterforeldrenes perspektiv. I alt ble 63 fosterforeldre fra 50 familier intervjuet med utgangspunkt i følgende spørsmål: «Hva ville få dere til å vurdere å avslutte et fosterhjemsforhold?». I alt 194 ulike svar ble analysert med multidimensjonal skalering og clusteranalyse, og aggregert til ni sentrale temaer. I denne studien var med andre ord utgangspunktet for

analysene det fosterforeldrene selv sa, mens deltakerne i Haviks studie ble bedt om å svare på forhåndsdefinerte kategorier. Disse to studiene supplerer hverandre på interessante måter, selv om Brown og Bednars studie bygger på et amerikansk utvalg.

Fire av kategoriene gjaldt fosterbarnet, for det første at fosterbarnet kan være en fare for familien fordi han eller hun utøver fysisk eller seksuell vold mot familiemedlemmer, eller på grunn av alt for stor motvilje mot plasseringen. For det andre var fosterforeldrene opptatt av at barna ikke tilpasser seg, slik at det blir en varig mismatch mellom fosterbarnets behov og fosterforeldrenes kapasitet. Her kommer også behovene til fosterforeldrenes egne barn inn. For det tredje var barnets atferd en viktig årsak, og her nevnte fosterforeldrene atferdsvansker og antisosial atferd slik vi kjenner det fra andre studier. For det fjerde kom så at fosterbarnet har for kompliserte behov over tid. Inkludert i denne kategorien var også det at fosterbarnet ønsker seg tilbake til foreldrene, og at en hjemflytting kunne være positivt for barnet.

To kategorier dreide seg om forholdet til barneverntjenesten og til mangel på ressurser. Forholdet til barneverntjenesten dreide seg om relasjonen til saksbehandlere, til sosialkontoret («the agency») og til barnevern-systemet. Fosterforeldre kunne vurdere å avslutte en plassering hvis de ikke ble respektert og verdsatt av de profesjonelle, hvis samarbeidet brøt sammen, hvis de ikke ble involvert i beslutninger som gjaldt barnet, eller hvis det oppsto for mye uenighet. Dessuten var det et problem hvis de byråkratiske systemene ble for vanskelige å håndtere. I tillegg kom mangel på støtte, som blant annet inkluderte manglende økonomisk støtte, manglende støtte fra skolen og opplevd fiendtlighet fra barnets foreldre.

De tre siste av de ni kategoriene handlet om forhold internt i fosterfamilien. Hvis fosterforeldrenes helse forverres eller hvis det å være fosterforeldre påvirker familien for sterkt, kan det bli aktuelt å si opp avtalen. Likeledes kan endringer i fosterfamiliens situasjon føre til at de ser annerledes på å være fosterforeldre, som at man endrer arbeidssituasjon, at man blir pensjonist, eller at det blir skilsmisse. Til sist understreker så Brown og Bednar (op. cit.) at beslutningen om å avslutte en fosterhjems plassering er en prosess som går over tid og avhenger av dialoger med andre om problemer og løsninger. Mange av informantene understreket at de ville prøve alt annet før

de ga opp. Dessuten opplevde mange at det ville være nødvendig at de selv, barnet og andre ble enige om at plasseringen ikke fungerte.

Resultatene fra denne undersøkelsen stemmer bra over ens med annen litteratur om hvorfor fosterhjems plasseringer ender med utilsiktet flytting. Analysene får imidlertid også fram noen områder som ellers er lite belyst i litteraturen: Fosterbarns utøvelse av fysisk og/eller seksuell vold, foreldrene, betydningen av endringer i fosterfamiliens livssituasjon og sist, men ikke minst, at det å si opp en fosterhjemsavtale er slutten på en langvarig beslutningsprosess.

4.2.2 Betydningen av stress i fosterhjemmet og manglende forpliktelse fra fosterforeldrene

En supplerende innfallsvinkel til forståelse av hva som kan få fosterforeldre til å gi opp en plassering, er betydningen av stress for fosterfamilien og det at fosterforeldre ikke forplikter seg – eller slutter å forplikte seg – som omsorgspersoner. En britisk studie (Farmer, Lipscombe og Moyers, 2005) var blant annet opptatt av hvor mye stress det medfører å være fosterforeldre for en ungdom, og hvordan dette påvirker både foreldrefunksjoner og resultater av plasseringer. Data ble hentet fra en nettopp avsluttet studie av fosterhjems plasseringer av ungdom, som søkte å forklare hvorvidt det er spesielle foreldrekvaliteter, støtte eller andre forhold som bidrar til vellykte plasseringer. I alt inngikk 68 fosterbarn mellom 11 og 17 år som nettopp hadde blitt plassert. Disse ble fulgt ett år etter plasseringen, hvor det viste seg at noe over halvparten av plasseringene enten hadde endt med utilsiktet flytting eller fortsatte, men med store vanskeligheter.

Hva var det så som bidro til stress for fosterforeldrene? For eksempel var mer enn halvparten av respondentene redde for at de skulle bli anklaget for overgrep eller mishandling av fosterbarnet. En annen stressfaktor var opplevelsen av kritikk eller fiendtlighet fra omgivelsene fordi de hadde fosterbarn, noe omtrent fire av ti rapporterte. Videre refererte disse fosterforeldrene, som så mange andre, til at barnets atferd kunne bidra sterkt til å belaste fosterfamilien. Dette gjaldt særlig utagerende atferd. Forfatterne fant imidlertid at det ikke primært var enkeltepisoder som betydde noe, men den kumulative effekten av flere episoder og ulike former for utagerende og antisosial atferd. Også fosterbarn som misbrukte alkohol eller andre

rusmidler, som var deprimerte eller hadde konsentrasjonsvansker, førte til stress. Sist, men ikke minst, kunne barnets kontakt med sin familie føre til stress for fosterfamilien hvis kontakten påvirket barnets atferd i negativ retning, eller hvis foreldrene var ustabile i forhold til barnet (Farmer, Lipscombe og Mayer, 2005).

Videre viste det seg, ikke uventet, at fosterforeldrenes kapasitet til å mestre utfordringene knyttet til barna ble merkbart redusert hvis de selv hadde opplevd stressende livshendelser de siste seks månedene før barnet ble plassert, eller ble utsatt for særlig stress etterpå. Det var en sammenheng mellom opplevde problemer med å få kontakt med saksbehandler og økt stressnivå, mens stressnivået ble redusert hvis fosterforeldrene fikk hjelp av venner eller profesjonelle. Forskerne fant at andelen utilsiktede flyttinger ble høyere når fosterforeldrene var utsatt for mye stress, samtidig som plasseringen ble mindre gunstig for barna under disse betingelsene (Farmer, Lipscombe og Mayer, op. cit.).

Å være fosterforeldre handler om å forplikte seg i forhold til fosterbarnet, på den måten fosterbarnet trenger det. Forpliktelse fra fosterforeldrenes side er vist å kunne predikere stabiliteten i en plassering (Dozier & Lindhiem, 2006). Hvordan forpliktelsen praktisk blir utformet vil selvsagt avhenge av barnets alder og behov, så vel som målsettingen med plasseringen. Poenget er at fosterbarnet skal føle seg verdsatt og ønsket, og være trygg på at han eller hun kan bo i fosterhjemmet så lenge det er behov for det – eventuelt fortsette å ha fosterhjemmet som base i overgangen til en selvstendig tilværelse.

Lindhiem og Dozier (2007) studerte forholdet mellom forpliktelse fra fosterforeldrenes side og små barns atferd i 102 fosterforeldre–fosterbarn dyader. 76 av dyadene ble fulgt opp på to tidspunkter. Forpliktelse ble definert som i hvor stor grad fosterforeldre er motiverte for å etablere og opprettholde en varig relasjon til fosterbarnet. Undersøkelsen fant at fosterforeldrene følte seg mer forpliktet når barnet som ble plassert var lite, og når de ikke hadde vært fosterforeldre for mange barn. Barnas problemer ble vurdert med Achenbachs Child Behavior Checklist, mens grad av forpliktelse fra fosterforeldrenes side ble vurdert ved hjelp av et halvstrukturert intervju.

Alt i alt var det en signifikant sammenheng mellom fosterforeldrenes grad av forpliktelse i forhold til barnet og barnets atferd. Imidlertid var det ikke mulig å fastslå retningen på sammenhengen. Forfatterne kunne ikke fastslå om større grad av forpliktelse førte til forbedret atferd hos barnet eller om forbedret atferd førte til større grad av forpliktelse.

De to studiene vi har presentert i dette avsnittet er begge relativt små i omfang. Den britiske studien begrenset seg til å signifikanteste sammenhengene forfatterne fant ved hjelp av kji-kvadrat tester av gruppeforskjeller, mens den amerikanske studien brukte stianalyser. Men uansett peker studiene på forhold som kan antas å ha betydning for om fosterforeldre gir opp, og som tillegges vekt også i annen litteratur fra feltet (jf. for eksempel Leathers, 2006 som ble referert over).

4.2.3 Er det annerledes med slektsplasseringer?

I de nyeste retningslinjene for fosterhjem (Barne- og likestillingsdepartementet, 2004), framgår det at barneverntjenesten alltid skal vurdere om noen i barnets familie eller nære nettverk kan velges som fosterhjem. Spørsmålet er da om familieplasseringer eller som det også heter, slektsplasseringer, er like stabile, mer stabile eller mindre stabile enn andre fosterhjems plasseringer. I følge Egelund (2006) er det ganske stor enighet i litteraturen om at slektsplasseringer er relativt mindre sårbare for utilsiktet flytting. Holtans (2002) norske studie er blant dem som konkluderer slik.

Imidlertid blir Holtans konklusjonen noe moderert i en nyere systematisk oversikt (Winokur, Holtan og Valentine, 2008). Resultatene i studiene som ble inkludert i oversikten, indikerer at stabiliteten er større i slektsplasseringer enn i nøytrale plasseringer, men uttalte, metodologiske svakheter ved studiene som er inkludert, gjør konklusjonen noe usikker. Vi skal se nærmere på to nyere studier.

Den britiske forskeren Farmer (2010) analyserte saksdokumentene til 270 barn fra fire kommuner i England, hvorav halvparten var plassert i slektsfosterhjem eller hos kjente. I tillegg ble 32 omsorgsgivere fra slekt eller nettverk samt et antall sosialarbeidere, foreldre og barn, intervjuet. Hun fant at forekomsten av utilsiktet flytting var lik i de to typene plassering. Dette

tilsvarende tidligere resultater av Farmers forskning om slektsplasseringer (Backe-Hansen, Havik & Egelund, 2010).

Både i slektsplasseringene og i de vanlige plasseringene var utilsiktet flytting forbundet med at barna var eldre ved plassering, at fosterforeldrene ikke var forpliktet og at kontakten mellom barn og foreldre ikke ble overvåket. For slektsplasseringene virket det som beskyttelse at slektsfosterforeldrene var godkjent av det offentlige og fikk økonomisk og praktisk støtte, med andre ord at de fikk en oppfølging som likner mer det andre fosterforeldre får.

Den spanske studien til Lopez et al. (2011) analyserte saksdokumentene i 318 avsluttede saker hvor 45 prosent var slekt- og kjentplasseringer. De fant at færre barn i denne gruppa opplevde utilsiktet flytting. I motsetning til mange andre studier fant de også at utilsiktet flytting hadde sammenheng med ulike forhold i slekt- og kjentplasseringer og vanlige plasseringer. I slekt- og kjentplasseringene var det ingen sammenheng mellom barnas atferdsproblemer og utilsiktet flytting, slik det var i de vanlige plasseringene. I slekt- og kjentplasseringene var utilsiktet flytting først og fremst forbundet med foreldrenes problemer (at de var i fengsel, hadde psykiske vansker), om plasseringen var juridisk forankret, samt om fosterforeldrene hadde dårlig økonomi.

4.3 Foreldrenes betydning

Som Egelund (2006) påpeker, er forhold ved foreldrene som kan bidra til utilsiktet flytting, langt mindre utforsket enn kjennetegn ved barna. Det finnes relativt få undersøkelser, relativt få variabler er undersøkt, og resultatene er spredt.

Det som har vært viet størst oppmerksomhet i litteraturen er, kanskje ikke overraskende, i hvilken grad samvær mellom barn og foreldre har betydning. Samvær anses som en rettighet både for barn og foreldre. Tenkning avledet av det biologiske prinsippet, tilsier at barn har godt av samvær og vil ta psykisk skade hvis kontinuiteten i forholdet til foreldrene ikke opprettholdes. I vår sammenheng er spørsmålet om samvær mellom foreldre og barn minsker eller øker risiko for utilsiktet flytting.

I Backe-Hansens (1982) studie så det stort sett ikke ut som om samvær influerte på fosterforeldrenes beslutning om å si opp fosterhjemsavtalen. I Haviks (2007) studie trakk rundt tre av ti fosterforeldre inn forholdet til barnets foreldre og/eller forhold ved samværsordning som momenter i sin vurdering av å si opp fosterhjemsavtalen. En sentral forskjell fra plasseringer på slutten av 1970-tallet, som Backe-Hansens studie er hentet fra, og dagens situasjon, som Haviks studie er hentet fra, er at langt flere fosterbarn har langt mer omfattende samværsordninger nå.

Som Egelund (2006) påpeker, er forskningen på dette området tvetydig. På slutten av nitti-tallet publiserte Quinton, Rushton, Dance og Mayes (1997) en analyse av eksisterende undersøkelser vedrørende effektene av samvær mellom foreldre og barn i fosterhjem. Deres konklusjon var at samvær vil virke ulikt for ulike barn i ulike situasjoner, og med ulike foreldre. En senere litteraturoversikt (Sinclair, 2004) konkluderte med at kontakt av dårlig kvalitet predikerte utilsiktet flytting blant barn som hadde vært plassert i mindre enn ett år.

Et eksempel fra ett enkelt prosjekt kan gis for å belyse problematikken ytterligere. I studien om betydningen av stress som vi refererte til over, analyserte Moyerss, Farmer og Lipscombe (2006) også betydningen av kontakt mellom ungdommene og deres foreldre. I alt ble 68 fosterforeldre, ungdommer og sosialarbeidere intervjuet om dette på to tidspunkter, henholdsvis tre måneder og ett år etter plasseringen. Oppfølgingen skjedde tidligere hvis plasseringen hadde brutt sammen i mellomtiden. Samtlige informanter ble stilt detaljerte spørsmål om samvær med både foreldre, søsken og andre i familien, noe som gjorde det mulig å summere og kategorisere både kvantitative indikatorer og kvalitative kjennetegn ved samværene, og hvilke virkninger samværene hadde på ungdommene og familiene deres. Analysene viste at samværene var problematisk for flertallet av ungdommene, og også hadde stor betydning for om plasseringen var stabil eller ikke. Forfatterne understreker imidlertid at spørsmålet om samvær er komplisert og nokså umulig å si noe generelt om.

Sen og Broadhurst (2011) konkluderer sin gjennomgang av fire britiske studier, publisert mellom 1987 og 2006, med at sammenhengene mellom samvær, kvaliteter i plasseringen og utilsiktet flytting, er komplekse. På den

ene siden viser de til at fosterhjems plasseringer kan bli mer stabile hvis det oppmuntres til kontakt med opprinnelsesfamilien, og det er et godt samarbeid mellom foreldre og fosterforeldre. På den andre siden viser de til at problemfylt samvær med dårlig kvalitet kan bidra til destabilisering. Hyppige og ikke-superviserte samvær har sammenheng med større andel utilsiktede flyttinger. Hovedkonklusjonen er at en enkelt variabel – som samvær eller ikke samvær – ikke kan predikere stabilitet, dertil er kompleksiteten i fenomenet fosterhjemstiltaket for stort. Forfatterne etterlyser gode prospektive, longitudinelle studier, som også inkluderer barn og unges synspunkter.

4.4 Forhold knyttet til saksbehandlingen og relasjonen til barneverntjenesten

Barneverntjeneste og fosterforeldre inngår i et samarbeid som skal vare så lenge barnet er plassert. Dette er ikke et likeverdig samarbeid, og det vil variere i hvor stor grad fosterforeldrene selv opplever at de anses som kompetente samarbeidspartnere. Det vil også variere i hvor stor grad barneverntjenesten behandler fosterforeldrene slik. Barneverntjenesten må forholde seg til hele spekteret av aktører i en fosterhjems plassering, og må ofte balansere mellom motstridende interesser. I tillegg kommer selvsagt kravet om å følge opp de vedtakene som er fattet av fylkesnemnd eller rettsinstanser, uavhengig av om den enkelte saksbehandleren er enig i vedtaket eller ikke. Og relasjonen mellom saksbehandler og fosterforeldre vil variere over tid, ikke minst fordi en fosterhjems plassering vil utvikle sin egen dynamikk i tråd med situasjonen til både barnet, foreldrene og fosterforeldrene. Om samme saksbehandler følger saken, eller fosterforeldrene må forholde seg til en rekke forskjellige personer, vil også påvirke fosterforeldrenes forhold til barneverntjenesten.

Det er derfor rimelig å tenke seg at forholdet til barneverntjenesten er en av de faktorene som kan påvirke vurderingen fosterforeldrene gjør av om de vil si opp fosterhjemsforholdet eller ikke. I Haviks (2007) studie var det også slik at om lag halvparten av fosterforeldrene vurderte forholdet til barneverntjenesten som meget viktig eller viktig i en vurdering av å si opp avtalen. Undersøkelsen indikerer at det særlig er fosterforeldrenes vurdering

av samarbeidet med barneverntjenesten som har betydning, som at barneverntjenesten ikke ser dem som samarbeidspartnere, at barneverntjenesten holdt tilbake informasjon før plasseringen, at saksbehandler er vanskelig å få tak i og at det er for lite kontakt (Havik op. cit.: 145).

I sin litteraturstudie av sammenbrudd i fosterhjems plasseringer, påpeker Egelund (2006) at det ikke har vært tradisjon for felles og samlende studier av forhold knyttet til saksbehandlingen. Hun viser til at en mengde ulike variabler er undersøkt, men at det gjerne bare er en eller et par studier som har hatt samme kunnskapsinteresse. Dermed blir også resultatene om betydningen av forhold ved saksbehandlingen og relasjonen til saksbehandler usikre og tvetydige.

4.5 Hva sier fosterbarn selv om årsakene til utilsiktet flytting?

Fosterbarnet er den som sterkest er berørt av at en fosterhjems plassering avbrytes på tvers av det som var planen. Det foreligger imidlertid få studier som har innhentet fosterbarnas oppfatninger av hvorfor en plassering mislykkes. Unrau (2007) gjennomgikk i alt 43 studier av flyttinger fra fosterhjem som var publisert mellom 1959 og 2004. Hun fant at fosterbarn i liten grad hadde vært inkludert i studiene. De aller fleste studiene var basert på intervju med saksbehandlere eller på analyser av saksdokumenter. Bare i fem studier var fosterbarnas synspunkt blitt innhentet.

I en oppsummering av studier av barn og unge under omsorg mer generelt, konkluderer Holland (2009) med at det de senere årene har kommet flere studier som har innhentet barnas erfaringer. Hennes gjennomgang av 44 studier mellom 2003 og 2008 viste imidlertid at det først og fremst var ungdom og tidligere – nå voksne – fosterbarn som var intervjuet, og også at undersøkelsene i hovedsak var mindre kvalitative studier. Holland (2009) etterlyser derfor studier som inkluderer yngre barn.

I Backe-Hansens (1982) undersøkelse av utilsiktete flyttinger, inngikk intervjuer med de sentrale aktørene i et representativt utvalg på 20 saker, inklusive barna og ungdommene. Her ble informantene spurt mer direkte om hvorfor de trodde flyttingene fant sted. Svarene deres varierte fra at flyttingen var noe som skjedde med dem uten at de selv visste hvorfor eller

ønsket at flyttingen skulle skje, til at særlig ungdommer framsto som aktører som selv hadde valgt å flytte.

I «Plasseringsprosjektet» ble alle barna spurt om hva som var grunnen til at de måtte flytte fra et omsorgstiltak til et annet (Christiansen, Havik & Anderssen, 2010). Når de hadde måttet bryte opp fra et fosterhjem, pekte forklaringene deres først og fremst mot at fosterforeldrene forskjellsbehandlet dem i forhold til egne barn eller ikke inkluderte dem i familiefelleskapet. Når de voksne pekte på barnas atferd som en viktig årsak til flyttingene, var det flere av barna som forklarte at deres atferd var en intendert aktiv handling; de hadde erfart at eneste måten å komme bort fra et fosterhjem hvor de ikke trivdes, var å oppføre seg «umulig» eller rømme. Denne type forklaringer underbygger konklusjonene i en nederlandsk studie (Strijker et al., 2011), hvor det fremholdes at det å forstå barnas problematferd ut fra barnets perspektiv vil bidra til å forhindre utilsiktede flyttinger. Oppfatningen understøttes også av Sinclairs oppsummering av sin omfattende forskning om fosterhjem (Sinclair, 2010), som viser hvor stor betydning barnas innstilling – både til det å være plassert og til det aktuelle fosterhjemmet – har for at plasseringen skal lykkes.

Selv om det de senere årene er kommet mer forskning om barns og unges erfaringer og synspunkter med plassering utenfor hjemmet, er det fortsatt behov for mer kunnskap om deres perspektiv på utilsiktede flyttinger fra fosterhjem. Barn og unges egne oppfatninger bør stå sentralt av etiske årsaker – det er tross alt dem flyttingene gjelder. I tillegg vil deres erfaringer trolig påvirke hvordan de forholder seg til sin neste plassering. Men ikke minst, bør barn og unges erfaringer og oppfatninger stå sentralt fordi de gir viktig kunnskap om hvordan plasseringer i fosterhjem kan følges best mulig opp og utilsiktede flyttinger kan motvirkes.

5 Hvordan motvirke utilsiktet flytting?

Fordi utilsiktet flytting fra fosterhjem i så stor grad kobles til egenskaper ved fosterbarna, er det vanlig å tenke at en hensiktsmessig strategi for å forhindre dette er å benytte ulike terapeutiske tilnæringsmåter som sikter mot å endre barnas atferd. Det finnes en rekke programmer som er utviklet for å øke fosterforeldres kompetanse i møtet med adferdsvanskelig barn. I det følgende vil vi først si noe generelt om såkalt «Treatment foster care» Deretter beskriver vi kort to ulike programmer for slike fosterhjem. Avslutningsvis beskriver vi kort enkelte program som fokuserer på en annen, sentral utfordring for fosterforeldre; det å håndtere barn med tilknytningstvanger og tilknytningsskader.

5.1 Terapeutiske tilnæringsmåter med sikte på å redusere atferdsproblemer

«Treatment Foster Care» (TFC) beskrives som «...fosterfamiliebaserte intervensjoner som tilbyr ungdom (og eventuelt deres familier) individuelt tilpassede programmer, med sikte på å få til positive forandringer i ungdommenes liv» (Macdonald & Turner 2007:3, vår oversettelse). Sagt på en annen måte har slike fosterhjem to hovedmål: å redusere avvikende atferd og øke prososial atferd hos ungdommen (Westermarck, Hansson & Vinnerljung, 2008:5). Andre betegnelser på slike spesialistfosterhjem, er «wraparound foster care» eller Multidimensional Treatment Foster Care (MTFC; Chamberlain, 1994). Fordi dette programmet for tiden er under utprøving i Norge⁸, beskrives det i mer detalj i avsnitt 5.1.1.

TFC har blant annet som kjennetegn at barn og unge skal få hjelp med problemer som gjør at de risikerer brudd i plasseringer, at innsatsen er individuelt tilpasset og sammensatt av flere samtidige tiltak, at fosterforeldrene velges ut og gis spesiell opplæring, at de får mer enn vanlig oppfølging

⁸ Se <http://www.atferdssenteret.no/multidimensional-treatment-foster-care-mtfc/category157.html>. Ansvarlig for utprøvingen er Kyrre Lønnum, Atferdssenteret, epostadresse kyrre.lonnum@atferdssenteret.no. Det pågår for tiden et forsøk i region Øst, Sandvika.

og veiledning av saksbehandlere som har få saker, at de får tilgang til egen terapeut, at de behandles som profesjonelle og at de får ekstra godtgjøring. Med andre ord har TFC mange felles trekk med det vi i Norge kaller forsterkede fosterhjem, men det er en vesentlig forskjell. Ungdommene plasseres nemlig i det som på norsk kalles behandlende fosterhjem mens intervensjonen pågår, og deretter er det meningen at de flytter hjem. Dermed er ikke tiltaket rettet mot fosterhjem ungdommen skal bli værende i, eller fosterhjem ungdommen har vært i og som trenger ekstra innsats for å unngå utilsiktet flytting, hvis det skjer et sammenbrudd.

Det er gjennomført en systematisk oversikt av studier som har evaluert effekten av TFC (Macdonald og Turner, 2007; senere Turner og Macdonald, 2011 med et mer begrenset siktemål). Hensikten med den første av disse oversiktene var å vurdere effekten av TFC på en rekke utfallsmål, inklusive psykososial fungering, problematferd, kriminalitet, stabilitet i fosterhjemsplasseringer og status ved endt omsorg. For å bli inkludert i den systematiske oversikten, måtte det være tilfeldig eller tilnærmet tilfeldig fordeling av klienter til intervensjonen og det måtte foreligge en kontrollgruppe. Litteraturgjennomgangen ga 634 treff, men bare fem av studiene tilfredsstilte inklusjonskriteriene. Studiene hadde mellom 20 og 132 deltagere, og omfattet til sammen 390 barn og unge opp til 18 år. Samtlige var gjennomført i USA, tre av dem gjaldt samme program (MTFC) og samtlige var gjennomført av dem som hadde utviklet programmet som ble evaluert.

Forfatterne konkluderte med at TFC ser ut til å være en lovende intervensjon for målgruppa. Resultatene antyder nedgang i antisosial atferd, i kriminalitet, i hvor mange dager barna og ungdommene rømte fra plasseringsstedet sitt, og tid i lukkede avdelinger. Dessuten kan det se ut som barn og unge som mottok TFC gjennomførte lenger tid i behandling, var mer hjemme, gjorde mer lekser, forbedret sine skolepresentasjoner, og greide seg bedre i arbeidsforhold. Samtidig bygger gjennomgangen på få studier med stor variasjon blant deltakerne, og resultatene i de enkelte studiene kan være påvirket i positiv retning av at de ble gjennomført av dem som hadde utviklet de enkelte programmene. Forfatterne påpeker derfor at det ikke er mulig å trekke konklusjoner om generaliserbarheten av resultatene, eller om TFC er mer effektiv enn andre intervensjoner som gjør bruk av flere og

sammensatte metoder (Macdonald & Turner, 2007, Turner & Macdonald, 2011). Det er videre verdt og merke seg at forfatterne mener de inkluderte studiene understreker en tendens til at populære intervensjoner tilskrives større effekter enn det kunnskapsgrunnlaget tilsier. Samtidig er det ikke tvil om at for mange barn og unge, særlig de som har opplevd vold, overgrep og andre belastninger, forutsetter vellykte fosterhjems plasseringer tilgang til tilpassede, evidensbaserte psykiske helsetjenester.

5.1.1 Spesielt om MTFC

Westermarck, Hansson og Vinnerljung (2008) gjennomførte en sammenlikning mellom et svensk og et amerikansk forsøk med MTFC og en svensk kohortstudie med henblikk på å sammenlikne forekomsten av utilsiktet flytting av ungdom med atferdsproblemer. Utgangspunktet var de tross alt lovende resultatene fra de amerikanske forsøkene.

Programmet inkluderer formalisert samarbeid mellom et terapeutisk team og ungdommens foreldre, skole, og relevante tjenester. Fosterforeldrene gir ungdommen en omsorgssituasjon som er strukturert og terapeutisk, og de får daglig supervisjon og støtte fra en programansvarlig. For å registrere ungdommens atferdsproblemer fyller fosterforeldrene daglig ut en sjekkliste⁹. Dermed kan teamet følge utvikling og variasjoner i ungdommens atferd, og tilrettelegge intervensjonene ut fra dette. Fosterforeldrene deltar i utviklingen av behandlingsplanen for sin ungdom og er med på familieterapi. De kan bare ta i mot en ungdom av gangen (Westermarck, Hansson & Vinnerljung, 2008:5).

Den sammenlikningen som ble gjennomført, omfattet relativt få ungdommer. Evalueringen av det svenske MTFC-forsøket inkluderte 31 ungdommer, mens den amerikanske studien inkluderte 90 ungdommer. Som sammenligningsgruppe brukte forskerne et underutvalg av den svenske «sammenbruddstudien» (Sallnäs et al., 2004) med i alt 275 tenåringer. Dette er en registerstudie av alle ungdommer mellom 13 og 16 år som ble fosterhjems plassert i Sverige i 1991. Det må imidlertid understrekes at deltakerne i det svenske MFTC-forsøket hadde alvorlige atferdsvansker og emosjonelle vansker, gjerne i kombinasjon.

⁹ Parent Daily Report Checklist.

Det viste seg at antallet utilsiktede flyttinger – eller sammenbrudd – var langt lavere blant MTFC-ungdommene i Sverige enn blant MFTC-ungdommene i den amerikanske evalueringen, og også langt lavere enn i den svenske sammenlikningsgruppa. Dette på tross av de alvorlige problembelastningene ungdommene hadde. For alle tre gruppene gjaldt imidlertid at de utilsiktede flyttingene skjedde i løpet av kort tid, flertallet i løpet av de første seks månedene, så for flyttingstidspunkt er mønsteret det samme som man finner i andre typer fosterhjem. En nærmere analyse av fire saker der det skjedde utilsiktet flytting fra de svenske MTFC - hjemmene, viste også at ungdommene dette gjaldt, viste til dels alvorlig aggressiv atferd som ble vanskelig å takle over tid.

Forfatterens konklusjon er at: «The overall results suggest that the Swedish MTFC-program has good potential to retain anti-social youths in treatment, compared to traditional out-of-home care. This seems to be especially valid for anti-social girls.» (Westermarck, Hansson og Vinnerljung, 2008:13).

Som tidligere nevnt, er Multi-Treatment Foster Care et behandlingsopplegg der fosterforeldre fungerer som terapeuter for et barn eller en ungdom under tett oppfølging og veiledning fra profesjonelle. Når opplegget er avsluttet, skal fosterbarnet tilbakeføres til sin biologiske familie. Med andre ord er ikke dette programmet rettet inn mot barn eller ungdom som allerede er i fosterhjem, og der målsettingen er å bistå fosterforeldrene slik at de klarer å fortsette fosterhjemsforholdet. Vi har heller ikke greid å finne forskningslitteratur som beskriver slike programmer, selv om det finnes en rekke beskrivelser av hvordan profesjonelle kan gå fram for å gi fosterhjem til dels like tett oppfølging som det blant annet MTFC forutsetter. KEEP er et eksempel på en slik intervensjon.

5.1.2 KEEP – et tiltak for å unngå uheldige flyttinger

Keeping foster and kinship parents trained and supported (KEEP), er et program som bygger på prinsippene fra MTFC, men er innrettet på å unngå negative flyttinger av barn som allerede er i fosterhjem (Price et al., 2008; 2009). Med negative flyttinger mener forfatterne motsatsen til positive flyttinger, som de definerer som tilbakeføring til foreldrene, videreplassering

til slektninger, samt adopsjon. Evalueringen som refereres til her, ble gjennomført av de som i sin tid utformet programmet.

Deltakerne i KEEP mottar opplæring, supervisjon og støtte i grupper fra tre til ti fosterforeldre over en periode på 16 uker. Innholdet bygger på risikofaktorer og beskyttende faktorer som tidligere har vist seg påvirkbare for endring. Primært fokuserer programmet å øke andelen av positiv forsterkning, konsistent bruk av lite streng disiplinering som kortvarig time-out og kortvarig fjerning av privilegier, og tett oppfølging av barnas aktiviteter og vennerelasjoner. Videre er strategier for å unngå maktkamper, hjelp til barna med å håndtere relasjoner til jevnaldrende og hjelp til å bedre sine skoleprestasjoner, inkludert. Resultatene ble evaluert 200 dager etter at programmet var avsluttet, hvilket ga en total «målingstid» på 6,5 måneder (Price et al., 2008; 2009).

Deltakerne i evalueringen var samtlige fosterforeldre til barn mellom 5 og 12 år som var blitt plassert i San Diego i løpet av en femårsperiode. Barna måtte ha vært i fosterhjemmet minimum en måned. Utvalget inkluderte både barn som var i sitt første fosterhjem og barn som hadde flyttet fra et annet fosterhjem. Av de i alt 700 barna som deltok, var en tredjedel plassert hos slektninger. Fosterfamiliene ble randomisert til å delta i KEEP eller motta vanlig oppfølging.

Forskerne fant flere resultater. For det første var antall tidligere plasseringer en signifikant prediktor for negative flyttinger. Hver tidligere plassering økte sannsynligheten for et nytt brudd med seks prosent. Det viste seg også at slektplasserte barn og barn som hadde vært lenge i et vanlig fosterhjem, sjeldnere opplevde flyttinger, det være seg positive eller negative flyttinger. For det andre viste det seg at det å være i intervensjonsgruppa nesten doblet sannsynligheten for at barnet flyttet til foreldre, slektninger eller adoptivforeldre. Det var imidlertid ikke forskjeller mellom gruppene når det gjaldt negative flyttinger. For det tredje viste det seg at programmet reduserte effekten av å ha erfart mange plasseringer. I tillegg kommer at barna i intervensjonsgruppa reduserte sin problematferd til et nivå som ble vurdert å ville være håndterlig for de fleste fosterforeldre. Reduksjonen hadde sammenheng med økt bruk av atferdsmodifiserende strategier. Forfatterne påpeker imidlertid at oppfølgingstiden var kort. Selv om de fleste utilsiktete

flyttingene skjer tidlig i plasseringen, er likevel 6,5 måneder vel kort tid. Forfatterne understreker likevel betydningen av å bruke intervensjoner som fokuserer på å øke fosterforeldres kompetanse i å håndtere atferdsvansker. De mener dessuten at det er mulig å inkludere intervensjoner med dette siktemålet i programmer som har et videre siktemål (Price et al., 2008; 2009).

Som et ledd i utprøvingen av KEEP, ble det også gjort forsøk med at personer som arbeidet i et lokalt hjelpetiltak gjennomførte programmet under opplæring og veiledning av forskerne. Det viste seg at resultatene ble ganske like det forskerne hadde oppnådd, noe som er lovende i forhold til å kunne skape større utbredelse for intervensjonen. Forskerne mener det bør være en målsetting å utvikle gode programmer, med tilstrekkelig måling av validitet og programtrohet, som kan brukes av barneverntjenesten i sin alminnelighet (Price et al., 2009).

5.1.3 Andre programmer som sikter mot å redusere atferdsproblemer og utilsiktede flyttinger

I 2009 ble en amerikansk randomisert, kontrollert studie av en intervensjon med ni måneders varighet, publisert. Studien var rettet mot fosterbarn i alderen ni til elleve år, og kombinerte et individuelt mentoropplegg med ferdighetslæring i gruppe; «Fostering Healthy Futures (FHF)» Barna i målgruppa hadde vært utsatt for mishandling, og vært fosterhjemsplassert i minst tre uker før intervensjonen startet. Studien omfattet 56 barn i intervensjonsgruppa og 54 barn i kontrollgruppa (Taussig et al., 2012). Effektene ble vurdert ett år etter at intervensjonen ble avsluttet.

Etter at baselinenivået med eksternaliserende problemer og barnas historie i forkant av plasseringen var kontrollert for, viste det seg at barna som var blitt randomisert til intervensjonsgruppen, i mindre grad ble videreplassert i institusjon. Barna som bodde i vanlige fosterhjem, hadde i større grad oppnådd en varig plassering. Man fant også at deltakelse i intervensjonen reduserte forbindelsen mellom atferdsvansker i forkant og utilsiktede flyttinger, noe forfatterne forklarte med reduksjon i emosjonelle problemer og atferdsproblemer. Dermed kan også et fokus på å hjelpe barn og unge til positiv utvikling, bidra til økt stabilitet i fosterhjemmet.

Et annet forsøk, som også betegnes som lovende av forfatterne, er en utprøving av programmet «De utrolige årene¹⁰» i forhold til fosterforeldre i Nord-Irland (McDaniel et al., 2011). Det har så langt ikke vært vanlig å bruke denne intervensjonen i forhold til fosterforeldre. Piloteringen var imidlertid meget beskjeden, i det den bare omfattet 13 fosterfamilier og ingen kontrollgruppe. Programmet varte i 12 uker, Etter programmet var avsluttet rapporterte fosterforeldrene en signifikant nedgang i omfanget av problematferd, samt en viss, men ikke-signifikant, nedgang i graden av problematferd. Et tilsvarende forsøk med bruk av «De utrolige årene» har også blitt gjennomført i Wales, hvor man fant også signifikant reduksjon i barnas problematferd. Nokså uventet rapporterte imidlertid også fosterforeldrene i kontrollgruppa en signifikant forbedring i sine foreldreferdigheter (Bywater et al., 2010).

Selv om utprøvingen av «De utrolige årene» så langt har omfattet et beskjedent antall fosterforeldre, er resultatene i tråd med resultater som er funnet i forhold til andre målgrupper. Forfatterne av begge forsøkene anbefaler derfor å prøve programmet systematisk ut. Utprøving av dette programmet i forhold til fosterforeldre kan være særlig aktuelt i Norge, i og med at programmet her har vært implementert bredt over flere år, og hvor det er gjennomført randomiserte kontrollerte studier som har dokumentert positive effekter (Larsson et al., 2009).

PMTO (Parent Management Training – Oregon) er annet veiledningsprogram for foreldre til barn som viser risiko for atferdsvansker, som er innført i Norge. Et PMTO-kurs er prøvd ut overfor en gruppe norske fosterforeldre, og effekten av kurset ble evaluert gjennom en randomisert kontrollert gruppestudie (Jakobsen & Solholm, 2009). Resultatene viste at PMTO-kurset hadde størst effekt for fosterbarn med høy risiko for atferdsvansker. For denne gruppen var funnene entydige i retning av mindre atferdsvansker, økte sosiale ferdigheter og bedre tilpasning til fosterfamilien.

¹⁰ «De utrolige årene» eller «The Incredible Years» ble i sin tid utviklet av Carolyn Webster-Stratton, og har vært prøvd ut i norsk sammenheng i en årrekke. Målgruppa er barn mellom 0 og 12 år med atferdsvansker og sosiale problemer, samt forebyggende tiltak rettet mot samme aldersgruppe. Se <http://deutroligearene.uit.no/dua/forside>.

Selv om eksemplene vi har omtalt ikke gir sikker kunnskap om deres effekter, er eksemplene likevel nyttige som inspiratorer. Et forsøk der en mentor- og en gruppeintervensjon ble kombinert (Taussig et al., 2012), er et eksempel på andre typer intervensjoner enn de som vanligvis inngår i systematiske oversikter. Forsøkene med å bruke programmene «De utrolige årene» og PMTO, er eksempler på overføring av et program med kjent effekt i andre sammenhenger til et nytt område, her til fosterhjemssektoren. Uansett er imidlertid fortsatt situasjonen den at det trengs mer systematisk implementering av de ulike programmene før det er mulig å konkludere med hva som virker godt nok eller hva som eventuelt virker best.

Den litteraturen vi har funnet vedrørende innsatser for å motvirke utilsiktet flytting fra fosterhjem, reflekterer at hovedvekten av innsatsene synes å være på håndtering av fosterbarn med atferdsvansker. Dermed omhandler litteraturen ungdom oftere enn yngre barn, og unge med atferdsvansker oftere enn barn og unge med andre vansker. Som barnevernsstatistikken viser, er det ikke bare unge med atferdsvansker som fosterhjemsplasseres, og heller ikke er atferdsvansker den eneste årsaken til utilsiktet flytting. I det følgende skal vi imidlertid se på fire programmer som tar utgangspunkt i barnas omsorgserfaringer.

5.2 Tiltak som ikke primært sikter mot å redusere atferdsproblemer

Et program tar utgangspunkt i barns erfaring med blant annet mishandling og seksuelle overgrep og bygger på kunnskaper om effekter av slike erfaringer (Dozier et al., 2006). Deretter presenterer vi et eksempel på et teoribasert britisk treningsprogram for fosterforeldre og saksbehandlere (Allen og Vostanis, 2005).

Dozier et al. (2006) utarbeidet en intervensjon kalt «Attachment and Biobehavioral Catch-up», med sikte på å påvirke utviklingen av trygge relasjoner mellom fosterbarn som har vært utsatt for omsorgssvikt og mishandling, og deres fosterforeldre. Intervensjonen skiller seg fra programmer av TFC-typen ved at den er spesielt innrettet mot små barn og ved at den har tilknytningsteori som grunnlag. Forfatterne påpeker betydningen av tidlig intervensjon, og også av at intervensjoner som settes i verk må være sensitive

for at barn står overfor ulike utviklingsmessige utfordringer på ulike alderstrinn.

Intervensjonen som beskrives, gjelder barn i alderen fire måneder til vel tre år. Siktemålet for intervensjonen var at barnet skulle få omsorg som ville hjelpe det til å regulere sine emosjoner. Fosterforeldrene som deltok fikk ukentlig, manualisert opplæring hjemme hos seg selv over ti uker. Opp-læringen besto av tre komponenter. Den første sikter mot å gi fosterforeldrene kompetanse i å følge barnets initiativer. Den andre mot å hjelpe dem med å forstå betydningen av å ta på, klemme og kose med barnet. Den tredje sikter mot at fosterforeldrene skal kunne skape betingelser som trygger barna på å uttrykke følelser, lære å gjenkjenne dem og å forstå sine følelsesmessige reaksjoner. Samtlige tre komponenter er assosiert med styrket regulering av følelser og atferd. Samlet skal derfor intervensjonen hjelpe fosterforeldrene med å legge forholdene til rette for at barna kan knytte seg trygt til dem.

En kontrollgruppe fikk ukentlig opplæring over ti uker om kognitiv utvikling og språkutvikling hos små barn. Deltakelse i henholdsvis intervensjonsgruppe og kontrollgruppe var randomisert (Dozier et al., 2006). Det viste seg for det første at barna i intervensjonsgruppa over tid fikk en mer typisk form for kortisolproduksjon, som igjen tyder på mindre stress for organismen. Fosterforeldrene til barna i intervensjonsgruppa rapporterte videre om relativt mindre problematferd for de eldste barna, men ikke for de yngste. Dozier et al. (2006) vurderer resultatene som lovende, selv om de også påpeker at utvalget er lite og intervensjonstiden kort.

Allen og Vostanis (2005) utarbeidet et opplæringsprogram for både fosterforeldre og deres saksbehandlere. Programmet bygget på tilknytnings-teori og varte i sju uker. Det ga teoretisk kunnskap om barns tilknytnings-utvikling og kunnskap om hvordan utvikle et foreldreskap i forhold til barn som har erfart mishandling og traumer. Overordnet var målsettingen å presentere et begrepsmessig rammeverk som kunne hjelpe deltakerne med å utvikle en forståelse av omsorgssviktede barns behov, og som gikk ut over å tilegne seg teknikker for atferdsmodifisering.

Det var ikke mulig å gjennomføre en egentlig effektevaluering, men effekter ble vurdert gjennom fokusgruppeintervjuer med deltagerne i forkant

og i etterkant. Allen og Vostinis (2005) argumenterer for at mens ferdighetsbaserte programmer er et vesentlig element i opplæring av fosterforeldre, er det i tillegg nødvendig å gi fosterforeldre til barn med tilknytningsskader et rammeverk for forståelsen av disse barna.

«Trygg Base» er en modell for veiledning til fosterforeldre basert på tilknytningsteoretiske forståelser og er utviklet i England av Gillian Schofield og Mary Beek (Schofield & Beek, 2006). Modellen er i bruk i alle Bufetats regioner og i flere kommuner. Brukerne formidler stor grad av tilfredshet, og det er et klart behov for evaluering av modellen.

«Circle of Security» (COS) er en annen intervensjon basert på tilknytningsteori, som har vært implementert i Norge siden 2010. Målet med intervensjonen er å fremme utviklingsstøttende samspill mellom foreldre og barn i familier med barn i moderat risiko (Marvin et al., 2002). Omsorgspersoner for barn som har opplevd brudd i omsorgsrelasjoner, for eksempel fosterforeldre, er en særlig aktuell målgruppe. Erfaringer med og virkninger av programmet er foreløpig ikke forskningsmessig dokumentert.

5.3 Avslutning

I dette kapitlet har vi gitt eksempler på programmer som tar sikte på å redusere fosterbarns atferdsvansker og/eller styrke fosterforeldres kapasitet til å håndtere fosterbarns atferdsvansker. Dessuten har vi kort nevnt intervensjoner som tar sikte på å styrke fosterforeldrenes kapasitet til å forstå og forholde seg til fosterbarn med tilknytningssvansker eller generelt å fremme utviklingsstøttende samspill mellom fosterforeldre og fosterbarn. Selv om begge disse tilnæringsmåtene ser ut til å være nyttige, er det et klart behov for mer forskning. Det er også behov for utprøving av programmer og intervensjoner som er enda mer helhetlige, og som tar hensyn til kompleksiteten i fosterhjemsomsorgen.

6 Stabilitet

I dette kapitlet går vi over til å diskutere betingelser for stabile fosterhjems plasseringer. Stabilitet anses vanligvis som en forutsetning for at barn og unge under omsorg skal få en positiv utvikling. Derfor brukes også ofte stabilitet som et sentralt mål på at en plassering er vellykket (Christiansen, Havik & Anderssen, 2010). Det er imidlertid overraskende vanskelig å finne klare avgrensninger av hva stabile plasseringsforløp er, og ulike studier definerer begrepet stabilitet på ulike måter. Mens noen forfattere ser stabilitet som antitesen til utilsiktede flyttinger, ser andre stabilitet som at et barn forblir i en og samme plassering eller har et begrenset antall flyttinger (Jones et al., 2011). Dette spørsmålet diskuteres i kapitlets første avsnitt. I kapitlets andre avsnitt presenterer vi forskning om forutsetninger for stabile forløp.

6.1 Mål på stabilitet i fosterhjems plasseringer

En meningsfylt definisjon av stabilitet i fosterhjemssammenheng forutsetter en funksjonell forståelse av hva stabilitet skal innebære. Hansson og Helgassen (2003) definerer stabilitet på to måter: som at noe ikke endres (dvs. er konstant), eller at et system kan hanskes med forandring (dvs. er robust/resilient). I litteraturen vi har gjennomgått ser det ut som om stabilitet gjerne likestilles med at den enkelte plasseringen som studeres, ikke endres. Det er langt mer uvanlig å diskutere hva stabilitet innebærer i et prosess- eller livsløpsperspektiv, det vil si hvor mange og hva slags forandringer et barn kan tåle. Etter vårt syn er det viktig å se stabilitet i forhold til det totale antallet plasseringer barnet har måttet forholde seg til.

Ut fra denne innfallsvinkelen kan målet på stabilitet være *antall flyttinger et barn eller en ungdom opplever fram til voksen alder, eventuelt over en årrekke*. I sin studie av 70 barn åtte år etter at de ble plassert utenfor hjemmet da de var mellom 6 og 12 år gamle, fant Christiansen, Havik & Anderssen (2010) at gjennomsnittlig antall flyttinger etter plasseringen hjemmefra var 2,5 flyttinger. Tre fjerdedeler hadde flyttet mellom mellom 0 og 3 ganger. 17 prosent hadde derimot opplevd fire til seks flyttinger, mens sju prosent hadde opplevd sju til elleve. Her kan man for eksempel

klassifisere mellom 0 og 3 flyttinger som stabile forløp, mens mer enn tre flyttinger kan klassifiseres som ustabile forløp.

En tredje innfallsvinkel kan være å vektlegge *flyttemønstre* barn og unge opplever. Christiansen, Havik & Anderssen (2010) opererer med begrepet «oppnådd stabilitet» og la til grunn at barn hadde oppnådd en stabil plassering dersom de hadde bodd minst fire år i sitt nåværende / siste bosted. Dette var tilfelle for 73 prosent av barna. Disse barna hadde i gjennomsnitt bodd 70 av de 90 månedene som var gått siden de ble plassert, altså nesten seks år, i ett og samme omsorgstiltak.

Rosenthal og Villegas (2012) analyserte antall flyttinger blant 2810 barn fra delstaten Oklahoma i løpet av en fireårsperiode. De fant at mens flytteaktiviteten var relativt stor det første året etter plasseringen, hadde flertallet av «flytterne» ikke hatt ytterligere flyttinger de neste tre årene. Her kan man argumentere for at disse barna hadde stabile karrierer selv om de først flyttet mye.

I vurderingen av stabilitet er det videre viktig å holde fast ved at en flytting i barnevernets regi innebærer mer enn et skifte av bosted. Det innebærer skifte av omsorgspersoner, og etablering av nye relasjoner. Oftest innebærer det også skifte av barnehage/skole, venner og fritidsaktiviteter. Kontaktmønsteret med personer som har hatt betydning for barnet vil også ofte bli endret. Spørsmålet er derfor også *hvor omfattende forandringer* den enkelte flytting medfører, og hvor gjennomgripende hver enkelt av forandringene er.

Avslutningsvis kan man ikke se stabilitet uavhengig av kvaliteten på plasseringen. Farmer (2010) fant eksempelvis i sin studie at barna som var plassert hos slekt, ble værende lenger i dårlige plasseringer enn barna som var i vanlige fosterhjem. Med andre ord er ikke stabilitet eller mangel på forandring et mål for enhver pris. Dette understreker poenget til Christiansen et al. (2010) om at man må studere det enkelte barnets situasjon for å kunne vurdere hva som er stabilitet og ustabilitet for akkurat dette barnet.

6.1.1 Behov for en god, operasjonell definisjon av stabilitet

Etter vårt syn er det nødvendig å utvikle en god, operasjonell definisjon av stabilitet i plasseringer, som ivaretar behovet for generelle retningslinjer så vel

som muligheten til å vurdere hver enkelt plassering individuelt. Følgende dimensjoner vil da være viktige:

- Barneverntjenesten bør tilstrebe at antall flyttinger utenfor hjemmet som medfører skifte av omsorgsgivere, blir minst mulig. Inntil tre slike flyttinger i løpet av de årene et barn eller en ungdom er under barnevernets omsorg, kan anses som akseptabelt selv om det ikke er ønskelig. Særlig gjelder dette når flyttingene skjer tidlig i plasseringsforløpet, og de er planlagte/tilsiktete.
- Barneverntjenesten bør tilstrebe at omfanget av forandringer som en flytting medfører reduseres, slik at man, om mulig, kan ivareta kontinuitet for barnet eller ungdommen gjennom valg av omsorgspersoner (slekt og nettverk), unngå skifte av barnehage/skole, opprettholde de samme fritidsaktivitetene og sørge for at han eller hun opprettholder kontakt med viktige personer i hans eller hennes liv. Eventuelt kan det også være viktig å opprettholde kontakt med personer i hjelpeapparatet. Dette tilsier en helhetlig planlegging av barn og unges omsorgstilbud.
- Når et barn eller en ungdom må skifte omsorgsgiver, bør barneverntjenesten ha kunnskap om hvor mange tidligere skifter av omsorgspersoner, miljø osv. hun eller han allerede har opplevd, og kunnskap om hva som har kjennetegnet den/de tidligere plasseringene. Denne kunnskapen blir et vesentlig grunnlag når planer skal legges. Jo mer tidligere ustabilitet, desto viktigere å planlegge neste skifte slik at det blir det siste.

7 Å fremme stabilitet

I dette kapitlet presenteres forskningskunnskap som kan legges til grunn for å fremme stabile plasseringer og dermed forebygge utilsiktede flyttinger. Fokuset er forskning som har tatt sikte på å identifisere og styrke beskyttende faktorer. Vi starter kapitlet med å presentere en gjennomgang av faktorer man generelt antar fostrer resiliens i familier. Kunnskap om slike faktorer kan danne grunnlag for intervensjoner i familier (Benzies og Mychasiu, 2009). Deretter gir vi et eksempel på en intervensjon som sikter mot å hjelpe fosterbarn og fosterforeldre med å utforske og bearbeide sin gjensidige emosjonelle forpliktelse (Frey et al., 2008).

7.1 Et ressursorientert utgangspunkt

Vi vil i dette avsnittet holde fram to studier som begge har lagt en sosioøkologisk forståelse til grunn. Den første er en litteraturgjennomgang foretatt av Benzies og Mychiasuk (2009,) med sikte på å identifisere faktorer som bidrar til resiliens i familier (familier generelt, ikke fosterfamilier spesielt). Deres utgangspunkt i en ressursorientering heller enn en patologi-orientering, bygger på deres oppfatning av at familiers motstandskraft styrkes gjennom bruk av beskyttende faktorer på en vellykket måte i vanskelige situasjoner. De gjennomgikk 13 databaser som alle omfattet artikler med fagfellelvurdering. Deres analyser resulterte i til sammen 24 beskyttende faktorer, på tre områder eller nivå: individnivå (individene i familien), familienivå og lokalsamfunnsnivå. Forfatterne argumenterer for at alle de 24 faktorene er målbare, og kan danne grunnlag for å utvikle integrerte og helhetlige intervensjoner i forhold til familier.

På individnivå ble ni faktorer identifisert, i uprioritert rekkefølge. Den første faktoren er *kontrollplassering* (locus of control). Dette dreier seg om personers tro på at de kan kontrollere sin egen skjebne, kan endre situasjonen sin og skape ønsket forandring. Høy grad av tro på egne muligheter har vist seg å samvariere med å bli mindre påvirket av kriser og mer motivert for å handle i vanskelige situasjoner. Den andre faktoren var *regulering av følelser* (jf. Dozier et als program som ble presentert i kapittel 5.2). Det antas at god

evne til å regulere følelser og impulser bidrar til gode sosiale relasjoner så vel som til god kognitiv fungering. Den tredje faktoren var *trossystemer*, ikke bare i religiøs forstand, som innebærer at en person har et positivt syn på livet, en opplevelse av sammenheng, og en tro på at kunne få til mye. Deretter fulgte *positiv selvfølelse* (self-efficacy), her definert som troen på at man greier å nå mål man har satt seg. Den femte faktoren var *funksjonelle mestringsstrategier*, som gjerne kobles direkte til resilient fungering. Det innebærer en tro på at man makter å møte utfordringer som i utgangspunktet overskrider ens vanlige ressurser. *Utdanning og ferdigheter* kan gi en mer fleksibilitet og flere muligheter til å håndtere problemer som oppstår, og ikke minst bedre tilgang til en stabil tilhørighet til arbeidslivet. Dette reduserer stress. *God helse* for alle familiemedlemmer er likeledes viktig. Den nest siste individuelle faktoren er *temperament*, hvor forfatterne påpeker at barn med et jevnt positivt temperament gjerne møter positive reaksjoner fra omgivelsene. Til sist påpekes *kjønn*; at jenter i visse sammenhenger greier seg bedre enn gutter (Benzies & Mychasiuk, 2009).

Også på familienivå ble det identifisert ni faktorer, for det første *familiestruktur*. Her vises det til at små familier er utsatt for mindre økonomisk og annen stress enn store familier. Videre at det er en beskyttelse at familien har to inntekter, og at foreldrene ikke er svært unge. For det andre understrekes betydningen av *en god og stabil relasjon mellom foreldrene i husholdet*. Dels beskytter en slik relasjon mot stress, og dels er det uheldig for barn å vokse opp i familier med høyt konfliktnivå. I forlengelsen av dette nevnes *godt samhold* (cohesion) i familien, som beskytter mot effektene av stress for eksempel knyttet til fattigdom eller sykdom hos en av foreldrene. Den fjerde faktoren er *støttende interaksjon mellom foreldre og barn*. I dette inngår at foreldre og barn er mye sammen, og at foreldrene støtter og følger opp barna sine. Det er vel kjent at positive relasjoner og trygg tilknytning mellom foreldre og barn bidrar til at barn som er eksponert for ulike risikofaktorer likevel kan utvikle seg positivt. Videre nevnes *et stimulerende miljø*, det vil si at foreldre stimulerer barna sine kognitivt og hjelper dem med å lære problemløsningsstrategier. *Sosial støtte* innebærer at samhandlingen mellom familien, familiens slekt og familiens nettverk gir familien emosjonell støtte, og praktisk hjelp. Dessuten *influeres barn av sin opprinnelsesfamilie*

både når det gjelder overføring av risikofaktorer og beskyttende faktorer, som begge kan overføres mellom generasjonene. De to siste faktorene på familienivå kan virke selvsagte, nemlig *stabil og tilstrekkelig inntekt* og *en god nok bosituasjon* (Benzies & Mychasiuk, op.cit.).

På lokalsamfunnsnivå fant forfatterne seks ulike faktorer. Den første av disse er å *være involvert i lokalsamfunnet*. Involvering gir enkeltpersoner og familier tilgang til større sosiale nettverk og informasjon, og en følelse av tilhørighet i og stolthet over sitt nabolag. For det andre er *aksept fra jevnaldrende* viktig for barn, noe de får anledning til å utvikle i barnehage, skole og ulike fritidssammenhenger. Også *støttende mentorer* kan fremme resiliens, noe som utnyttes i en rekke tiltak for barn og unge. De tre siste faktorene på lokalsamfunnsnivå handler mer om strukturelle forhold: *trygge nabolag*, *tilgang til barnehage og skole av god kvalitet* og *tilgang til helsetjenester av god kvalitet* (Benzies & Mychasiuk, op. cit.).

En slik kortfattet framstilling blir lett en oppramsing, og faktorene kan synes til dels overlappende. Samtidig er det nyttig, som disse forfatterne gjør, å prøve å syntetisere den kunnskapen vi tross alt har på mange ulike områder. Å styrke resiliens i familier, og ikke minst i fosterfamilier, er viktig, og oversikten gir gode anvisninger på områder som det er viktig å kartlegge og i neste hånd utvikle tiltak i forhold til. Også Benzies og Mychiasuks vekt på ressurser og beskyttende faktorer, heller enn på patologi og avvik, er viktig. Livet i en fosterfamilie er komplekst og mangesidig, og det er viktig å se tiltak i et helhetlig perspektiv.

Den andre studien vi vil trekke frem er en studie gjennomført av Proctor et al. (2011). Studiens formål var å undersøke hvilke faktorer som bevirket at barn opplevde stabilitet i form av å beholde sine omsorgsgivere over tid. Analysene omfattet 285 barn som var blitt plassert utenfor hjemmet før de var fire år gamle. Analysenes fokus var barnas plasseringsforløp fra de var seks til de var åtte¹¹. Forløpet ble definert som stabilt dersom barnet ved begge tidspunkt bodde med de samme omsorgspersonene. Opplysninger ble innhentet gjennom intervjuer med omsorgspersonene og barna.

¹¹ Barna deltok i det tidligere nevnte LONGSCAN-prosjektet.

Forfatterne argumenterer for at en økologisk tilnæringsmåte er vesentlig for å forstå de ulike forløpene, og for at det er utilstrekkelig å fokusere utelukkende på kjennetegn ved barna. Ettersom studien var en eksplorerende studie, valgte de å prøve ut et stort antall variabler – i alt 45 – fordelt på kjennetegn ved fire områder: ved nabolaget/lokalsamfunnet, ved omsorgssituasjonen, ved omsorgsgiverne og ved barna. Eksempler på kjennetegn som ble målt ved nabolaget/lokalsamfunnet var generell kvalitet, samt støtte fra naboer. Eksempler på kjennetegn som ble målt ved omsorgsmiljøet var sosial støtte til omsorgsgiverne, helse og ressurser i familien, og familiekonflikter. Kjennetegn ved omsorgsgiverne omfattet mål på depresjon, involvering av en farsfigur samt etnisitet, mens kjennetegn ved barna omfattet mål på internaliserende atferd, psykisk helse og intelligens.

Metoden forfatterne brukte benevnes som «Classification and Regression Tree». Dette er en metode som gjør det mulig å inkludere et stort antall kategoriske så vel som kontinuerlige variabler, og undersøke hvilke som individuelt eller sammen best predikerer utfallsvariabelen man er interessert i. Tilnæringsmåten anses som spesielt nyttig fordi den er nøyaktig og kan angi klart avgrensede høy- og lavrisikogrupper¹².

Den beste prediktoren for stabilitet var, naturlig nok, om barnet var adoptert på det første tidspunktet; som seksåring. Det gjaldt 87 barn, hvorav 85 fortsatt var adoptert i samme hjemmet som åtteåringer. De øvrige 198 barna var som åtteåringer enten tilbakeført til foreldrene, eller bodde i slektsfosterhjem eller i vanlige fosterhjem. Det ble undersøkt hvilke faktorer som best differensierte mellom de som to år senere hadde erfart skifte av omsorgspersoner (38 barn) og de som ikke hadde gjort det (160 barn).

Variablene som hadde sammenheng med stabilitet, var at far – slik den primære omsorgspersonen så det – var sterkt involvert i familien, at familien skåret *lavt* på ekspressivitet (å uttrykke følelser), at barnets kognitive evner var *over* et visst nivå, at barnets eksternaliserende atferd var *under* et visst nivå, samt at den som intervjuet familien hadde et *positivt inntrykk* av den.

Metoden kan kritiseres for å være for deskriptiv – den sier ingenting om hvorfor endringer var skjedd, heller ikke om endringene var positive eller

¹² For en nærmere beskrivelse av metoden, se Proctor et al. (2011:427ff).

negative for barna. Likevel argumenterer forfatterne for at studien er informativ, fordi den får fram hva det kan være viktig å fokusere på for å fremme stabilitet.

I resten av dette kapitlet gir vi eksempel på en intervensjon som sikter mot å fremme stabilitet gjennom å utforske og styrke fosterbarns og fosterforeldres gjensidige opplevelse av emosjonell forpliktelse og tilknytning.

7.2 BEST – en intervensjon rettet mot å styrke følelsesmessig tilhørighet og trygghet

BEST (Belonging and Emotional Security Tool) er et verktøy som ble utformet av Casey Family Program, med utgangspunkt i tilknytningsteori. Verktøyet skulle brukes til å utforske fosterbarns opplevelse av emosjonell trygghet i forhold til fosterforeldrene og fosterforeldrenes forpliktelse og tilknytning til fosterbarnet. BEST ble utviklet som et verktøy barnevernsarbeidere kan bruke for å utforske fosterbarns følelse av emosjonell trygghet i forhold til fosterforeldrene på den ene siden, og på den andre siden fosterforeldrenes forpliktelse og tilknytning til fosterbarnet. Gjensidig trygghet og forpliktelse anses som viktig for så vel stabilitet og utbytte av en fosterhjems plassering, og kan være en beskyttelse for at problemer i fosterhjemmet fører til utilsiktet flytting (Frey et al., 2008). (jf. Dozier et al., (2006) i kapittel 5.2).

BEST har en versjon for noe eldre fosterbarn og en for fosterforeldre. Begge består av 25 motsvarende utsagn som blir besvart individuelt av fosterbarn og fosterforeldre. Utsagnene dekker to områder. Det første området retter seg mot emosjonelle kvaliteter ved relasjonen deres og av deres opplevelse av å høre til i familien. Eksempel på utsagn er: «Jeg bryr meg virkelig om hva som skjer med fosterforeldrene mine» og motsvarende utsagn for fosterforeldrene om at de virkelig bryr seg om hva som skjer med barnet. Det andre området fokuserer i fosterbarnets og fosterforeldrenes opplevelse av at barnet er en del av familien. Eksempler her: «Fosterforeldrene mine tar meg med på familiebilder» og «Fosterforeldrene mine ville aldri sparke meg ut av familien, uansett hva jeg måtte gjøre» (ungdommene) med motsvarende utsagn for fosterforeldrene (Frey et al., 2008).

Etter at fosterbarn og fosterforeldre har besvart hvert sitt skjema, diskuterer barnevernsarbeideren svarene individuelt med hver av dem før familien

sammen diskuterer det som har kommet fram. På denne måten blir BEST et rammeverk for fokuserte og mer dyptgående samtaler (Frey et al., 2008).

BEST har så langt blitt brukt som et verktøy i planleggingsprosessen i forhold til tre relativt vanlige omstendigheter i fosterhjem: Den ene er når fosterbarnet ikke skal tilbake til sin opprinnelsesfamilie, og fosterhjemmet har potensialer til å bli permanent. Den andre er når det er behov for å forstå på hvilke måter en eller begge parter er ambivalent til gjensidig forpliktelse; den tredje at det trengs mer inngående forståelse av hva slags forpliktelser som foreligger. Forfatterne mener imidlertid at BEST kan ha mer generell anvendelse; relasjonelle forhold mellom aktørene i et fosterhjem vil alltid være viktige for fosterbarns velbefinnende.

Verktøyet er ennå under både evaluering og utvikling, men det synes å være et potensielt nyttig verktøy. BEST-programmet representerer et forsøk på å utvikle en god metode på et viktig felt og kan inspirere til utprøving også i Norge.

8 Forsknings- og utviklingsbehov framover

Foreliggende sammenstilling viser at det behov for forsknings- og utviklingsinnsatser på en rekke områder når det gjelder å kartlegge og motvirke utilsiktede flyttinger og å fremme stabilitet for barn i fosterhjem. Den internasjonale forskningslitteraturen gir viktig grunnlag for slike innsatser. Norske forhold atskiller seg imidlertid ganske mye fra britiske og særlig amerikanske forhold, der hovedtyngden av forskningen vedrørende utilsikket flytting er utført. Vi vil avslutte sammenstillingen med å fremheve noen innsatser vi mener vil bidra til en kunnskapsbasert praksis i det norske barnevernet.

8.1 Vi trenger en omfattende, norsk sammenbruddstudie

For å kunne utvikle og implementere virksomme innsatser mot utilsiktede flyttinger, er det behov for oppdatert kunnskap om omfang, kjennetegn og mekanismer knyttet til utilsiktede flyttinger i dagens norske fosterhjemsomsorg. Behovet for en ny sammenbruddstudie ligger dels i at vi mangler oppdatert kunnskap, dels i at konteksten for fosterhjemsomsorgen er under stadig endring. Eksempelvis har det vært en stadig økende andel frivillige plasseringer, og det har vært en økt vektlegging av barns rettigheter som følge av inkorporeringen av FNs barnekonvensjon i norsk lov i 2003. I 2004 kom en plikt for barneverntjenesten til alltid og vurdere om barnet kan plasseres i egen slekt. Parallelt har det skjedd en økende profesjonalisering og differensiering av fosterhjemsomsorgen. Oppdatert kunnskap blir derfor viktigere. Komparative studier, hvor en innhenter data om samme fenomen fra flere land, kan gi betydningsfull kunnskapstilførsel så sant det ikke går på bekostning av en grundig kartlegging av lokale forhold.

8.2 Vi trenger mer forskning om forhold og prosesser som påvirker fosterforeldrene

Vi trenger forskningsbasert kunnskap om hvilke mekanismer og prosesser som medvirker til at fosterforeldre gir opp. Forskningen som er referert i denne sammenstillingen, peker mot at fosterforeldrenes beslutning om å

avslutte fosterforholdet er påvirket av en rekke faktorer som virker sammen, som problemer fosterbarnet har, om fosterforeldrene greier å opprettholde forpliktelsen til barnet, om stressbelastningen på fosterforeldrene, om uheldig påvirkning på egne barn, om samarbeidsproblemer med foreldrene eller barneverntjenesten, og om usikre eller uforutsigbare vilkår som fosterforeldre. Dessuten understrekes det at utilsiktet flytting oftest er slutten på en langvarig komplisert prosess. Ut over Haviks (1995, 2007) spørreskjembaserte undersøkelser der deltakerne krysset av på prekodete svaralternativer om hva som ville få dem til å si opp, mangler vi nyere norsk kunnskap om hvilke forhold fosterforeldre selv vektlegger, og om hvordan de vektet de ulike forholdene mot hverandre. Kunnskap om dette vil gi et nødvendig bakteppe for å finne og prøve ut tiltak som kan gjøre plasseringer i fosterhjem mer stabile.

8.3 Vi trenger forskningsbasert utvikling og implementering av tiltak for å motvirke utilsiktet flytting

Som vist foran, har tiltak rettet mot å forhindre utilsiktede flyttinger fokusert mest på fosterbarns atferdsvansker. Flere av tiltakene er lovende, selv om Turner og Macdonald (2011) påpeker at det så langt er vanskelig å trekke sikre konklusjoner om effektene av terapeutiske fosterhjem. Ut fra den svenske utprøvingen av Multitreatment Foster Care (MTFC) trekker Westermarck et al. (2008) mer entydig positive konklusjoner. MFTC har imidlertid den begrensningen at opplegget ikke innrettet mot barn som er i fosterhjem og som er planlagt å forbli i fosterhjemmet etterpå. Overfor denne store gruppen er det behov for å utvikle, utprøve og evaluere tiltak som både kan bygge på erfaringer fra MFTC og på beskrivelser og evalueringer fra andre veiledningsopplegg for fosterforeldre.

I de senere år er det utviklet veiledningsmetoder som sikter mot å styrke fosterforeldres forutsetninger for å gi barn utviklingsstøtte (Trygg Base, Circle of Security og andre). Intervensjoner rettet mot barn med komplekse traumer forårsaket av sviktende omsorg og eller vold over tid, er også under utprøving. Det er viktig at den videre satsningen for å hjelpe også fosterbarn med tilknytningsvansker og emosjonelle vansker, blir understøttet og fulgt av forskning.

8.4 Vi trenger forskning om barn og unges synspunkt, samt forskning som kan fremme deres medvirkning

Det trengs bredt anlagt forskning om barn og unges oppfatninger av gevinster og omkostninger ved det å være i fosterhjem, og om deres forståelser av hvorfor fosterhjem ender med utilsiktet flytting. De senere årene er det gjennomført flere norske studier av fosterbarns relasjoner til sin fosterfamilie og opprinnelige familie (for eksempel Christiansen et al., 2012; Ellingsen, Shemmings & Størksen, 2012; Holtan, 2002; Thørnblad & Holtan, 2011). Så langt er norsk forskningskunnskap om barns erfaringer med utilsiktede flyttinger begrenset til resultater fra «Plasseringsprosjektet» (Christiansen et al., 2010). Også internasjonalt er forskningslitteraturen på dette området begrenset (se for øvrig Burgess et al., 2010 og Mitchell et al., 2010, som nyere eksempler på internasjonale studier), og særlig synes det å være behov for studier som inkluderer yngre barn (Holland, 2009). Behovet for bredt anlagt og omfattende norsk forskning på dette feltet er klart til stede.

8.5 Vi trenger en bredt anlagt studie av faktorer som fremmer stabilitet i fosterhjems plasseringer

Målsettingen med enhver fosterhjems plassering er at den skal vare så lenge som det er behov for den i henhold til de planene som er lagt. Om nødvendig skal barn og unge vokse opp i fosterhjem, og da er målsettingen å unngå flyttinger mellom flere fosterhjem og eventuelt institusjoner. Så lenge oppmerksomheten rettes mot risikofaktorer som fremmer utilsiktet flytting, er det vanskelig å holde oppmerksomheten mot suksessfaktorer for stabile plasseringer. Kunnskap om dette vil være nyttig i arbeidet med å motvirke og forebygge utilsiktet flytting. Også på dette området vil det være viktig med en bredt anlagt studie av ulike typer fosterhjem, med ulike planer, med fosterbarn i ulike aldre og med ulik problematikk. Videre vil det være viktig å undersøke nærmere betydningen av barneverntjenestens organisering og oppfølging, betydninger av lov og lovanvendelse, og sist, men ikke minst, betydningene av tverrfaglig og tverretatlig samarbeid.

8.6 Vi trenger forskning som utreder betydningen av aktuelle utviklingstrekk i fosterhjemsomsorgen

De senere årene har det skjedd en betydelig økning i fosterhjem med forsterkningstiltak, herunder en økning i antall barn i fosterhjem i statlig regi. Videre har det vært en tilsiktet dreining fra plassering i institusjon til plassering i fosterhjem. Det er behov for kunnskap om hvorvidt disse utviklingstrekke innebærer en økt profesjonalisering av fosterhjemmene, og hvis så, hvilke gevinster og omkostninger en økt profesjonalisering gir for så vel fosterbarna som fosterforeldrene når det gjelder stabilitet og trygghet i plasseringene.

Også føringen om at særlig små barn bør plasseres direkte i fosterhjem, bør belyses forskningsmessig. Direkte plassering vil spare barn for en midlertidig omsorgssituasjon. Vi vet imidlertid ikke om en direkteplassering vil gi større stabilitet på lengre sikt, ei heller om den vil gi barna en bedre utvikling. Utover effektmål vil det være viktig å få fram erfaringer og synspunkt fra fosterbarn, fosterforeldre og involverte fagpersoner i barnevernet.

8.7 Vi trenger utvikling av en forskningsbasert metodikk for systematisk evaluering av fosterhjems plasseringer

Som tidligere omtalt, skjer utilsiktede flyttinger oftest som et slutt punkt på en prosess som har vart over tid og som har vært vanskelig for så vel fosterbarn som fosterfamilie. Samtidig har Riksrevisjonen vist at barneverntjenestene har vansker med å oppfylle sin plikt når det gjelder å følge opp fosterhjems plasseringer.¹³ Et viktig virkemiddel for å fange opp problemer på et tidligere tidspunkt og for å sette inn tiltak som kan forhindre en uønsket flytting, vil være å utvikle metodikk for å evaluere fosterhjems plasseringer på en systematisk, relevant og tilstrekkelig grundig måte.

Sentralt i en slik oppfølging og evaluering er at det tilrettelegges for reell deltakelse av barn og unge. Viktigere enn at de svarer på helt generelle bruker- eller tilfredshetsundersøkelser, er at en etterspør deres egne opplevelser og synspunkter (Backe-Hansen, 2012).

¹³ <http://www.riksrevisjonen.no/Rapporter/Sider/BarnevernStat.aspx>

9 Sammenstillingens metodiske grunnlag

Litteratursammenstillingen bygger på en gjennomgang av en rekke artikler, bøker og rapporter, primært utgitt fra år 2000. Litteraturen ble identifisert ved søk i internasjonale og nordiske databaser, samt ved hjelp av «snøball-metoden». Mesteparten av litteraturen er hentet fra Storbritannia og USA, og mesteparten av de empiriske studiene som refereres bygger på kvantitative tilnæringsmåter. I tillegg kommer en del litteraturgjennomganger og oversiktsartikler med analyser av studier fra flere land, og flere systematiske oversikter.

Utgangspunktet for litteratursammenstillingen er to litteratursøk som ble gjennomført av NOVA's bibliotek i 2009 og 2012 i de vanligste databasene. I 2009 ble søket gjennomført i de engelskspråklige databasene PsycINFO, Sociological Abstracts og Social Sciences Abstracts. Søkerordene i de førstnevnte databasene var (ti=foster* or ti="out of home*") and ((kw=breakdown*or kw=disruption*) near (kw=foster* or kw=care* or kw=placement*)). På grunn av oppdragets begrensede omfang konsentrerte vi oss hovedsakelig om litteratur som var publisert i tidsskrifter med fagfelle-vurdering fra og med 2000, noe som ga i alt 65 treff. Det viste seg også at flesteparten av de aktuelle artiklene var publisert i tidsskriftene *Child and Family Social Work* (Storbritannia), *Child Abuse & Neglect* (USA), *Children and Youth Services Review* (USA), *International Journal of Child & Family Welfare* (Europa) og *Child Welfare* (USA).

I 2012 ble følgende søkeord og søkestrenger brukt til et mer begrenset søk: TS=(foster* NEAR/3 (care* or home* or child*)) AND TS=(breakdown* or "unintended move*" or disruption* or "placement stability"). Søkene i de engelskspråklige databasene resulterte i 169 treff, inklusive en god del duplikater. Etter at mesteparten av den ikke-europeiske forskningen var tatt ut, gjensto 25 artikler som danner grunnlaget for dette kapitlet. Av disse var ni fra 2010, 14 fra 2011 og to fra 2012. Det var ingen aktuelle treff i de nordiske databasene. Vi ekskluderte avhandlinger som var presentert i «dissertation abstracts» selv om disse kunne ha relevante temaer, ettersom disse primært var

amerikanske og dessuten ville tatt for lang tid å få tak i. Vi ekskluderte også mastergrader.

Abstractene til samtlige av disse artiklene ble gjennomgått, og de som ble vurdert som mest relevante ble bestilt. Vi så spesielt etter systematiske oversiktsartikler om temaet, og her fant vi til sammen seks: Jones et al «correlates review» om utfall for barn og unge under omsorg fra 2011, McDonald og Turners systematiske oversikt om såkalt «therapeutic foster care» fra 2007 og Turner og Macdonalds mer begrensede oversikt fra 2011, Oosterman et al metastudie fra 2007 om utilsiktet flytting, Sen og Broadhursts forskningsoversikt om samvær fra 2011 og Winograd et al systematiske oversikt om slektplasseringer fra 2008. I tillegg kommer ulike litteraturoversikter, komparative artikler og nasjonale artikler, som det framgår av tabellen på neste side. Vi inkluderte artikler som hadde benyttet både kvantitative og kvalitative tilnæringsmåter, med sikte på å få belyst flest mulig forskjellige aspekter ved fenomenet utilsiktet flytting fra fosterhjem. Hoveddelen av artiklene viste seg imidlertid å ha en kvantitativ tilnæringsmåte.

Det foreligger flere artikler om programmer som skal bidra til å forebygge utilsiktet flytting fra fosterhjem. Det viste seg imidlertid at de fleste av dem beskrev programmer i en utprøvningsfase. Disse ble ikke inkludert i sammenstillingen. Som eksempel på et program med sikte på å avhjelpe atferdsvansker hos fosterbarn, har vi valgt Multidimensional Treatment Foster Care (MTFC). Dette har to årsaker. For det første er dette programmet i ferd med å bli prøvd ut i Norge, som vi viste til tidligere. Dessuten er programmet evaluert i forhold til utprøving i Sverige, og har vist lovende resultater selv om det foreløpig er prøvd ut i begrenset grad (Westermarck, Hansson & Vinnerljung, 2008). Når det gjelder programmer eller tiltak som ikke er primært rettet inn mot atferdsvansker, har vi valgt å presentere noen enkeltteksempler på tilnæringsmåter. Her har vi ikke funnet oversiktsartikler eller metastudier innen den tiden som har vært til rådighet. I sin litteraturstudie som ble gjennomført på oppdrag av det britiske Department for Education and Skills, påpeker også Ward og Hardy (2006) at mangelen på studier som tilfredsstillende akseptable kriterier er et generelt problem innen forskningen om fosterhjem.

Sverige er det nordiske landet som har gjennomført mest systematiske analyser av utilsiktet flytting fra fosterhjem de seneste årene. Mange av resultatene er publisert i engelskspråklige tidsskrifter, og ble derfor inkludert i dette litteratursøket. Det samme gjaldt en finsk studie (Kalland & Sirkkonen, 2001). I tillegg ble det gjennomført et litteratursøk i den nordiske databasen Norart, med søkeordene «utilsiktet flytting fra fosterhjem» eller «brudd i fosterhjems plasseringer». Dette søket ga få relevante treff ut over Backe-Hansens rapport fra 1982 og Christiansen et als artikkel fra 2010.

Avslutningsvis benyttet vi «snøballmetoden», det vil si litteratur vi allerede kjente til eller som vi fikk rede på i forbindelse med den øvrige litteraturgjennomgangen. Dette resulterte i fire nye rapporter: Egelund (2006) og Egelund & Vitus (2007) fra Danmark, Havik (2007) fra Norge og Vinnerljung, Sallnäs & Westermark (2001) fra Sverige, samt en serie artikler.

I alt bygger sammenstillingen på en gjennomgang av 58 artikler og rapporter samt noen få bøker fra empiriske studier, fordelt slik det framgår av tabellen under (fullstendige referanser i referanselisten). I tillegg kommer en del generell litteratur som bare står i referanselisten.

Land	Forfatter(e)	Årstall	Type publikasjon
<i>Norden</i>			
Danmark	Egelund	2006	Rapport
Danmark	Egelund & Vitus	2007	Rapport
Finland	Kalland & Sinkkonen	2001	Artikkel
Norge	Backe-Hansen	1982	Rapport
Norge	Christiansen, Havik & Anderssen	2010	Artikkel
Norge	Havik	2007	Rapport
Norge	Holtan	2002	Doktoravhandling
Sverige	Sallnäs, Vinnerljung & Westermark	2004	Artikkel
Sverige	Vinnerljung, Sallnäs & Westermark	2001	Rapport
<i>Europa</i>			
England	Allen & Vostanis	2005	Artikkel
England	Farmer	2010	Artikkel
England	Farmer, Lipscombe & Moyerss	2006	Artikkel
England	Moyerss, Farmer & Lipscombe	2005	Artikkel
England	Parker	1966	Bok
England	Trasler	1960	Bok
England	Triseliotis	2002	Artikkel
Nederland	Strijker & Zandberg	2001	Bok
Nederland	Strijker & Zandberg	2005	Artikkel
Nederland	Strijker, van Oijen & Knot-Dicksheit	2011	Artikkel
Nord-Irland	McDaniel et al.	2011	Artikkel
Spania	Lopez et al.	2011	Artikkel

<i>USA</i>			
USA	Brown & Bednar	2006	Artikkel
USA	Chamberlain, Price, Reid, Landsverk, Fisher & Stoolmiller	2006	Artikkel
USA	Cooper, Peterson & Meier	1987	Artikkel
USA	Dozier & Lindhiem	2004	Artikkel
USA	Dozier et al.	2006	Artikkel
USA	Fernandez	1999	Artikkel
USA	Frey, Cushing, Freundlich & Brenner	2008	Artikkel
USA	James	2004	Artikkel
USA	Leathers	2006	Artikkel
USA	Leslie, Landsverk, Horton, Ganger & Newton	2000	Artikkel
USA	Lindhiem & Dozier	2007	Artikkel
USA	Newton, Litrownik & Landsverk	2000	Artikkel
USA	Palmer	1996	Artikkel
USA	Perry	2006	Artikkel
USA	Price et al.	2008	Artikkel
USA	Price, Chamberlain, Landsverk & Reid	2009	Artikkel
USA	Proctor et al.	2011	Artikkel
USA	Rosenthal & Villegas	2011	Artikkel
USA	Smith, Stormshak, Chamberlain & Whaley	2001	Artikkel
USA	Taussig et al.	2012	Artikkel
<i>Australia</i>			
Australia	Barber, Delfabbro & Cooper	2001	Artikkel
Australia	Gilbertson & Barber	2003	Artikkel
<i>Metastudier, oversiktsartikler og komparative studier</i>			
Canada	Benzies & Mychiasuk	2009	Litteraturstudie
Flere land	Egelund	2006	Litteraturstudie
Flere land	Holland	2009	Litteraturstudie
Flere land	Jones et al.	2011	«Correlates review»
USA	Macdonald & Turner	2007	Systematisk oversikt
Storbritannia	Munro & Hardy	2006	Litteraturstudie
Flere land	Oosterman et al.	2007	Metastudie
Flere land	Quinton, Rushton, Dance & Mayes	1997	Oversiktsartikkel
Flere land	Sen & Broadhurst	2011	Forskningsoversikt
Hovedsakelig Storbritannia og USA	Triseliotis	1989	Oversiktsartikkel
USA	Turner & Macdonald	2011	Systematisk oversikt
Flere land	Unrau	2007	Litteraturstudie
Sverige og USA	Westmark, Hansson & Vinnerljung	2008	Artikkel
USA	Winokur, Holtan & Valentine	2008	Systematisk oversikt

10 Referanser

- Allen, J. & Vostanis, P. (2005). The impact of abuse and trauma on the developing child: an evaluation of a training programme for foster carers and supervising social workers. *Adoption & Fostering*, 29, 68–81.
- Backe-Hansen, E. (2012). Between participation and protection: Involving children in child protection research. I H. J. Fosheim (ed.). *Cross-cultural child research*. Oslo: Etikkomiteene.
- Backe-Hansen, E., T. Havik & T. Egelund (2010). *Barn og unge i fosterhjem – en kunnskapsstatus*. Oslo: Fosterhjem for barns behov, nettdokument. Tilgjengelig på http://www.nova.no/asset/4330/3/4330_3.pdf.
- Backe-Hansen, E. (2009). *Hvordan motvirke og forebygge utilsiktet flytting fra fosterhjem? En litteratursammenstilling*. Oslo: NOVA/Nasjonalt bibliotek for barnevern og familievern.
- Backe-Hansen, E. (1982). *Når fosterhjemsplasseringer ender med utilsiktet flytting – hvorfor skjer de, og hvordan kunne de vært unngått?* Oslo: NAVFs senter for klinisk psykologisk forskning, rapport 1/02.
- Backe-Hansen, E. (red.), Bakketeig, E., Gautun, H. & Grønningsæter, A. Backer (2011). *Institusjonsplassering – siste utvei? Betydningen av barnevernsreformen fra 2004 for institusjonstilbudet*. Oslo: NOVA, rapport 21/11.
- Barber, J. G., Delfabbro, P. H. & Cooper, L. L. (2001). The predictors of unsuccessful transitions to foster care. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 42, 785–790.
- Barne- og likestillingsdepartementet (2004). *Q-1072B - Retningslinjer for fosterhjem – Retningslinjer av 15. juli 2004 til lov om barneverntjenester av 17. juli 1992 nr. 100*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet. Tilgjengelig på <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/rundskriv/2004/retningslinjer-for-fosterhjem.html?id=572930>.
- Benzies, K. & Mychiasuk, R. M. (2009). Fostering family resiliency: a review of the key protective factors. *Child & Family Social Work*, 14, 103–114.
- Brown, J. D. & Bednar, L. M. (2006). Foster parents' perception of placement breakdown. *Children and Youth Services Review*, 28, 1497–1511.
- Burgess, C., Rossvoll, F., Wallace, B. & Daniel, B. (2010). «It's just like another home, just another family, so it's nae different». Children's voices in kinship care: A

research study about the experience of kinship care in Scotland. *Child and Family Social Work*, 15, 297–306.

Bywater, T., Hutchings, J., Linck, P., Whitaker, C., Daley, D., Yeo, S.T. & Edwards, T. (2010). Incredible years parent training support for foster carers in Wales: A multi-centre feasibility study. *Child: care, health and development*, 37, 233–243.

Chamberlain, P. (1994). *Famikly connections: Treatment Foster Care for juveniles with delinquency*. Eugene, OR: Castalia Publishing.

Chamberlain, P., Price, J. M., Reid, J. B., Landsverk, J., Fisher, P. & Stoolmiller, M. (2006), Who disrupts from placement in foster and kinship care? *Child Abuse and Neglect*, 30, 409–424

Christiansen, Ø., Havik, T. & Andersen, N. (2010). Arranging stability for children in long-term out-of-home care. *Children and Youth Services Review*, 32, 913–921.

Christiansen, Ø., Havnen, K. S., Havik, T. & Anderssen, N. (2012). Cautious belonging: Relationships in long-term foster care. *British Journal of Social Work*. Elektronisk publiserings: doi:10.1093/bjsw/bcr198.

Cooper, C. S., Peterson, N. L. & Meier, J. H. (1987). Variables associated with disrupted placement in a select sample of abused and neglected children. *Child Abuse and Neglect*, 11, 75–86.

Dozer, M. & Lindhiem, O. (2006). This is my child: Differences among foster parents' commitment to their young children. *Child Maltreatment*, 11, 338–345.

Dozier, M., Peloso, E., Lindhiem, O., Gordon, M. M., Sepulveda, S., Ackerman, J., Bernier, A. & Levine, S. (2006). Developing evidence-based interventions for foster children: An example of a randomized clinical trial with infants and toddlers. *Journal of Social Issues*, 62, 767–785.

Egelund, T. (2006). *Sammenbrud i anbringelser. En forskningsmessig belysning*. København: Socialforskningsinstituttet, rapport 06:01.

Egelund, T. & Vitus, K. (2007). *Sammenbrud i anbringelser af unge. Risikofaktorer hos de unge, forældre, anbringelsesstedet og i sagsbehandlingen*. København: Socialforskningsinstituttet, rapport 07:24.

Ellingsen, I., Shemmings, D. & Størksen, I. (2011). The concept of 'family' among Norwegian adolescents in long-term foster care. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 28, 301–318.

Farmer, E. (2010). What factors relate to good placement outcomes in kinship care? *British Journal of Social Work*, 40, 426–444.

- Farmer, E., Lipscombe, J. & Moyers, S. (2005). Foster carer strain and its impact on parenting and placement outcomes for adolescents. *British Journal of Social Work*, 35, 237–253.
- Fernandez, E. (1999). Pathways in substitute care: Representation of placement careers of children using event history analysis. *Children and Youth Services Review*, 21, 177–216.
- Frey, L., Cushing, G., Freundlich, M. & Brenner, E. (2008). Achieving permanency for youth in foster care: assessing and strengthening emotional security. *Child & Family Social Work*, 13, 218–226.
- Gilbertson, R. & Barber, J. (2003). Breakdown of foster care placements: carer perspectives and systems factors. *Australian Social Work*, 56, 329–338.
- Hansson, S. O. & Helgesson, G. (2003). What is stability? *Synthese*, 136, 219–235.
Tilgjengelig på
<http://link.springer.com/content/pdf/10.1023%2FA%3A1024733424521>.
- Havik, T. (2007). *Slik fosterforeldrene ser det – II. Resultat fra en kartleggingsstudie i 2005*. Bergen: Barnevernets Utviklingscenter på Vestlandet, rapport nr. 1 – 2007.
- Havik, T. & Christiansen, Ø. (2009). Plassert av barnevernet – får barnet en situasjon preget av stabilitet? *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 86 (1), 28–39.
- Holland, S. (2009). Listening to children in care: A review of methodological and theoretical approaches to understanding looked after children's perspectives. *Children & Society*, 23, 226–235.
- Holtan, A. (2002). *Barndom i fosterhjem i egen slekt*. Tromsø: Universitetet i Tromsø, avhandling for dr. polit. graden.
- Jakobsen, R. & Solholm, R. (2009). *Evaluering av PMTO-kurs for fosterforeldre – en effektstudie* Bergen: Barnevernets utviklingscenter på Vestlandet, UNIFOB helse.
- James, S. (2004). Why do foster care placements disrupt? An investigation of reasons for placement change in foster care. *Social Services Review*, 78, 601–627.
- Jones, R., Everson-Hook, E. S., Papaioannou, D. Guillaume. L., Goyder, E., Chilcott, J., Cooke, J., Payne, N., Duenas, A., Sheppard, L. M. & Swann, C. (2011). Factors associated with outcomes for looked-after children and young people: a correlates review of the literature. *Child: Care, health and development*, 37, 613–622.
- Kalland, M., & Sinkkonen, J. (2001). Finnish children in foster care: Evaluating the breakdown of long-term placements. *Child Welfare*, 80, 513–527.
- Larsson, B., Fossum, S., Clifford, G., Drugli, M., Handegård, B., & Mørch, W.-T. (2009). Treatment of oppositional defiant and conduct problems in young Norwegian children. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 18(1), 42–52.

- Leathers, S. J. (2006). Placement disruption and negative placement outcomes among adolescents in long-term foster care: The role of behavior problems. *Child Abuse & Neglect*, 30, 307–324.
- Lindhiem, O. & Dozier, M. (2007). Caregiver commitment to foster children. The role of child behavior. *Child Abuse & Neglect*, 31, 361–374.
- Lipscombe, J., Moyers, S. & Farmer, E. (2004). What changes in 'parenting' approaches occur over the course of adolescent foster care placements? *Child and Family Social Work*, 9, 347–357.
- Lopez, M. Lopez, Del Valle, J. F., Montserrat, C. & Bravio, A. (2011). Factors affecting foster care breakdown in Spain. *The Spanish Journal of Psychology*, 4, 111–122.
- Macdonald, G. M. & Turner, W. (2007). *Treatment Foster Care for improving outcomes in children and young people*. The Campbell Collaboration Social Welfare Group: Systematic Review.
- Marvin, R., Cooper, G., Hoffman, K. & Powell, B. (2002). The circle of security project: Attachment-based intervention with caregiver-preschool child dyads. *Attachment and Human Development*. Vol. 1, (4), 107.
- McDaniel, B., Braiden, H. J., Onyekwelu, J., Murphy, M. & Regan, H. (2011). Investigating the effectiveness of The Incredible Years Basic Parenting Programme for foster carers in Northern Ireland. *Child Care in Practice*, 17, 55–67.
- Mitchell, M. B., Kuczynski, L., Tubbs, C. Y. & Ross, C. (2010). We care about care: Advice by children in care for children in care, foster parents and child welfare workers about the transition into foster care.
- Moyers, S., Farmer, E. & Lipscombe, J. (2005). Foster care strain and its impact on parenting and placement outcomes for adolescents. *British Journal of Social Work*, 35, 237–253.
- Munro, E. R. & Hardy, A. (2006). Placement stability – a review of the literature. Report to the Department for Education Skills. Loughborough: CCFR.
- Newton, R. R., Litrownik, A. J. & Landsverk, J. A. (2000). Children and youth in foster care: Disentangling the relationship between problem behavior and number of placements. *Child Abuse & Neglect*, 24, 1363–1374.
- Oosterman, M., Schuengel, C., Slot, N. W., Ruud, A. R. B. & Doreleijers, T. A. H. (2007). Disruptions in foster care: A review and meta-analysis. *Children and Youth Services Review*, 29, 53–76.

- Quinton, D. L., Rushton, A., Dance, C. & Mayes, D. (1997). Contact between children placed away from home and their birth parents. Research issues and evidence. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 2, 393–413.
- Palmer, S. E. (1996). Placement stability and inclusive practice in foster care: An empirical study. *Children and Youth Services Review*, 18, 589–601.
- Parker, R. A. (1966). *Decision in child care*. London: George, Allen & Unwin LTD.
- Perry, B. (2006). Understanding social network disruption: The case of youth in foster care. *Social Problems*, 53, 371–379.
- Price, J. M., Chamberlain, P., Landsverk, J., Reid, J. B., Leve, L. D. & Laurent, H. (2008). Effects of a foster parent training program intervention on placement changes of children in foster care.
- Price, J. M., Chamberlain, P., Landsverk, J. & Reid, J. B. (2009). KEEP foster-parent training intervention: model description and effectiveness. *Child & Family Social Work*, 14, 233–242.
- Proctor, L.J., Randazzo, K. van Dusen, Litrownik, A. J., Newton, R. R., Davis, I.P. & Villodas, M. (2010). Factors associate with caregiver stability in permanent placements: A classification tree approach. *Child Abuse & Neglect*, 35, 425–436.
- Rosenthal, J.A. & Villegas, S. (2011). Placement stability for children adjudicated as dependent: A survival analysis of a state database. *Journal of Public Child Welfare*, 5, 67–86.
- Sallnäs, M., Vinnerljung, B. & Westermark, P. K. (2004). Breakdown of teenage placement in Swedish foster and residential care. *Child and Family Social Work*, 9, 141–152.
- Scofield G. & Beek, M. (2006). *Attachment handbook for foster care and adoption*. London: BAAF. Adoption and Fostering.
- Sen, R. & Broadhurst, K. (2011). Contact between children in out-of-home placements and their family and friends network: A research review. *Child and Family Social Work*, 16, 298–309.
- Sinclair, I. (2010). What Makes for Effective Foster Care: Some Issues. In E. Fernandez & R. P. Barth (Eds.), *How does foster care work?: international evidence on outcomes* (pp. 189–203). London: Jessica Kingsley Publishers.
- Smith, D. K., Stormshak, E., Chamberlain, P. & Whaley, R. B. (2001). Placement disruption in treatment foster care. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 9, 200–205.

- Strijker, J., van Oijen, S. & Knot-Dickscheit, J. (2011). Assessment of problem behaviour by foster parents and their foster children. *Child and Family Social Work*, 16, 93–100.
- Strijker, J. & Zandberg, Tj. (2005). Breakdown in foster care. *International Journal of Child & Family Welfare*, 2–3, 76–87.
- Strijker, J. & Zandberg, Tj. (2001). *Matching in foster care*. Amsterdam: SWP.
- Taussig, H.N., Culhane, S. E., Garrido, E. & Knudtson, M. D. (2012). RCT of a mentoring and skills group program: Placement and permanency outcomes for foster youth. *Pediatrics*, 130, e33–e40.
- Thørnblad, R. & Holtan, A. (2011). Oppvekst i slektsfosterhjem: unge voksne fosterbarns familieførståelser. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 11, 49–67.
- Trasler, G. (1960). *In place of parents*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Triseliotis, J. (1989). Foster care outcomes: A review of key research findings. *Adoption and Fostering*, 13, 5–17.
- Triseliotis, J. (2002). Long-term foster care or adoption? The evidence examined. *Child and Family Social Work*, 7, 23–33.
- Turner, W. & Macdonald, G. (2011). Treatment foster care for improving outcomes in children and young people: A systematic review. *Research on Social Work Practice*, 21, 501–527.
- Unrau, Y. (2007). Research on placement moves: Seeking the perspective of foster children. *Children and Youth Services Review*, 29, 122–137.
- Vinnerljung, B., Sallnäs, M. & Westermark, P. K. (2001). *Samanbrott vid tonårsplaceringar – om ungdomar i fosterhem och på institution*. Stockholm: Socialstyrelsen, Centrum för utvärdering av socialt arbete.
- Westermark, P., Kyhle, Hansson, K. & Vinnerljung, B. (2008). Does Multidimensional Treatment Foster Care (MTFC) reduce placement breakdown in foster care? *International Journal of Child and Family Welfare*, 11, 2-18.
- Winokur, M., Holtan, A. & Valentine, D. (2008). *Kinship care for the safety, permanency, and well-being of children removed from the home for maltreatment*. The Campbell Collaboration Social Welfare Group. Tilgjengelig via <http://www.campbellcollaboration.org/library.php>.